

Vlaanderen
is erfgoed

Beschermingsvoorstel

Wederopbouwhoeve 'De Pollepel'
met cichorei- en tabaksast, en Britse
schuilplaats in leper (Zillebeke)

Monument

Agentschap
Onroerend
Erfgoed

Beschermingsdossier:

Wederopbouwhoeve 'De Pollepel' met cichorei- en tabaksast, en Britse schuilplaats, Komenseweg 30 en z.nr. in Ieper (Zillebeke) – monument

INHOUDELIJK DOSSIER

Dossiernummer: 4.001/33011/125.1

Pol Vanneste

18/02/2021

INHOUDSTAFEL

1.	Beschrijvend gedeelte	5
1.1.	Situering	5
1.2.	Historisch overzicht: vóór de Eerste Wereldoorlog	5
1.2.1.	" <i>Tgoed het Poelepel in Sillebeke</i> ", eigendom van het Sint-Jansgasthuis	5
1.2.2.	Ligging nabij de laatmiddeleeuwse Sint-Michielsparochie	7
1.2.3.	Spaanse belegering van Ieper in 1583: oudste afbeelding van de hoeve? ...	7
1.2.4.	Onder Louis XIV: 'verdrongen weiden' als verdediging van de grensstad	8
1.2.5.	Laatste kwart 17de eeuw: impact van de oorlog op " <i>cense de la poelepel</i> " .	9
1.2.6.	Betwist grensgebied: Ieper als barrièrestad & merkwaardige cartografie ...	10
1.2.7.	"Prysie van boomgewasch" & het onderhoud van de strodaken rond 1730.	12
1.2.8.	Vanaf 1750: einde van de militaire focus, eindelijk droge voeten... ..	12
1.2.9.	Franse Revolutie: opnieuw oorlogsgeweld & administratieve hervorming ...	13
1.2.10.	19de eeuw: aanleg van spoorlijn 69 & verkoop van bomen	14
1.2.11.	1892: bouw van een cichorei-ast bij de hoevepoel?	15
1.3.	Historisch overzicht: Eerste Wereldoorlog, wederopbouw & begraafplaats	16
1.3.1.	De 'Pollepelhoeve' tijdens de Eerste Wereldoorlog	16
1.3.2.	Wederopbouw van de 'Pollepelhoeve' door architect Cyrille Schmidt	18
1.3.3.	Wederopbouw & evolutie van de ast: vanaf 1942 ook tabaksast	22
1.3.4.	Vredige samenhang? 'Railway Dugouts Burial Ground' & 'Pollepelhoeve'	24
1.4.	Historisch overzicht (synthese): wederopbouwhoeve met diepe wortels	26
1.5.	Beschrijving met inbegrip van de erfgoedelementen en erfgoedkenmerken	27
1.5.1.	Het hoeve-erf met boerenwoning, dwarsschuur en stallen	27
1.5.2.	De gecombineerde cichorei- en tabaksast	33
1.5.3.	De Britse schuilplaats uit de Eerste Wereldoorlog	34
1.6.	Fysieke toestand van het onroerend goed	35
1.6.1.	De wederopbouwhoeve met erf, kasseioprit, voortuin en hoevepoel	35
1.6.2.	De Britse betonnen schuilplaats	36
2.	Evaluerend gedeelte	36
2.1.	Situering binnen het oeuvre van Cyrille Schmidt	36
2.1.1.	Beknopte biografie van Cyrille Schmidt (1877-1954)	36
2.1.2.	Cyrille Schmidt: een architect gespecialiseerd in hoevebouw	36
2.1.3.	Regionalistische architectuur en gebouwenconfiguratie van de hoeves	38
2.2.	Evaluatie van de erfgoedwaarden	40
2.2.1.	De culturele waarde	40
2.2.2.	De historische waarde	40
2.2.3.	De architecturale waarde	41
2.2.4.	De industrieel-archeologische waarde	42
2.2.5.	De volkskundige waarde	42
2.2.6.	De ruimtelijk-structurende waarde	42
2.3.	Motivering van het type bescherming	43
2.4.	Motivering van de afbakening van de bescherming	43
2.5.	Juridische toestand	43
2.5.1.	Onroerend Erfgoed	43
2.5.2.	Ruimtelijke Ordening	44
2.5.3.	Landbouw en Visserij	44
2.5.4.	Water	44
2.5.5.	Landinrichting/ andere projecten	45
3.	Beheersvisie	45

Beschermingsdossier: Wederopbouwhoeve 'De Pollepel' met cichorei- en tabaksast, en Britse schuilplaats - monument

3.1.	Beheersdoelstellingen voor het beschermd onroerend goed	45
3.2.	Bijzondere voorschriften voor het beschermd onroerend goed.....	45
3.3.	Toelatingsplichtige handelingen voor het beschermd onroerend goed	45
4.	Bronnen	46
5.	Bijlagen bij het inhoudelijk dossier	48
5.1.	Omgevingsplan	48
5.2.	Fotobijlage	48
5.3.	Documentatie	48
5.4.	Criterionota	48
5.5.	Historische nota	48

1. BESCHRIJVEND GEDEELTE

De hoeve behoort tot het thematisch beschermingspakket over wederopbouwarchitectuur, met name wederopbouwhoeves in de Verwoeste Gewesten van West-Vlaanderen. Dit beschermingspakket wordt toegelicht in een criterianota (**bijlage 5.4.**). De historische context van de wederopbouwhoeves wordt geduid in een historische nota *Tooverwerk. De wederopbouw van hoeves in de Verwoeste Gewesten van West-Vlaanderen* (**bijlage 5.5.**).

1.1. Situering

De wederopbouwhoeve 'De Pollepel' is gelegen in Zillebeke (Ieper). Ze is ingeplant ten westen van de dorpskom van Zillebeke (ongeveer 1200m) en van Zillebekevijver (200m), en ten zuiden van de stad Ieper (in volgelvlucht 1000m). De Pollepelbeek ten noorden van de hoeve vormt de grens tussen Ieper en Zillebeke. De hoeve is gelegen aan de Komenseweg, een weg die ten zuiden van Ieper, vanaf de Rijselseweg, naar de Ieperse deelgemeentes Zillebeke en Hollebeke leidt en verder naar Comines (Komen). De hoevegebouwen zijn direct aan de straat gelegen. Het landbouwgebied rond de hoeve, met nog een belangrijk aandeel weilanden, is ten zuiden doorsneden door de spoorlijn Kortrijk-Poperinge.

Ten zuiden van de hoevepoel sluit de sinds 2009 als monument beschermde Britse militaire begraafplaats 'Railway Dugouts Burial Ground' aan. In de weide aan de overzijde van de Komenseweg bevindt zich de Britse betonnen schuilplaats uit de Eerste Wereldoorlog. Waarschijnlijk stond deze bunker in functie van het transport van gewonden van en naar de hoeve, die was ingericht als medische post. Vanwege de sterke historische en visuele samenhang vormen de wederopbouwhoeve, de militaire begraafplaats en de Britse schuilplaats een erfgoedcluster.

1.2. Historisch overzicht: vóór de Eerste Wereldoorlog

1.2.1. "Tgoed het Poelepel in Sillebeke", eigendom van het Sint-Jansgasthuis

De hoevebenaming 'De Pollepel' met varianten "Potlepel" en "Poe(l)lepel"¹, en daarmee de hoevesite zijn veel ouder dan het houten naambord van 1980² en de vernietiging en wederopbouw van de hoeve tijdens en na de Eerste Wereldoorlog laten vermoeden. 17de-eeuwse bronnen vermelden reeds "tgoed het Poelepel in Sillebeke" als bezit van het Ieperse Sint-Jansgasthuis. In het dakvenster aan de straatzijde van het heropgebouwde huis verwijst een gebeeldhouwde gevelsteen met afbeelding van een pollepel naar deze naam. "Ferme de Potlepel" is ook aangegeven op de wederopbouwplannen.

Het woord pollepel – "aanvankelijk een grote houten lepel met een rond, komvormig blad, voor gebruik bij het koken" – ontstond mogelijk als assimilatie van potlepel, al is dit taalkundig niet algemeen aanvaard.³ Pollepel kwam in het Middelnederlands voor het eerst voor rond 1348.⁴ Mogelijk gaat de hoevebenaming 'De Pollepel' terug op de groepering van het areaal in twee blokken aan weerszijden van de Komenseweg, waarin men met wat

¹ "Pollepel Ferme" op Atlas der Buurtwegen (1843-1845), "Potlepel Ferme" op de Vandermaelenkaart (1846-1854). "Poe(l)lepel" gaat terug op 17de-eeuwse documenten.

² Het naambord is geplaatst in 1980. S.N. 1980: OCMW speurt naar passende hoevebenamingen, *Het Wekelijks Nieuws* (11 januari) [online] <http://www.historischekranten.be> (geraadpleegd op 03.01.2020).

³ Instituut voor de Nederlandse Taal s.d.: *pollepel - (soort lepel) Etymologische standaardwerken* [online] <http://www.etymologiebank.nl> (geraadpleegd op 03.07.2020).

⁴ De eerste vermelding van "potlepel" is niet bekend. Van der Sijs 2001, 58, 630.

verbeelding een pollepel kan herkennen.⁵ Een figuratief plan van 1790⁶ (**bijlage 5.3., fig. 17-18**) vormt hier een duidelijke illustratie van:

- de "hofplaetse" lag te midden van graslanden ten zuidwesten van de haakse bocht van de "Comencalchiede",
- daaronder, aan de andere kant van de weg, onder de "Vyverdam" van de Zillebekevijver, lagen de zaaïlanden.

Volgens het eigendomsregister van de Commissie Burgerlijke Godshuizen wijzigde deze perceels- en eigendomsstructuur nauwelijks tot het begin van de 20ste eeuw.⁷ De hoeve en de weides errond ten westen van de Komenseweg behoorden tot de wijk "Pollepelvelden", de akkers ten zuidoosten van de weg tot de wijk "Vyverdam".

Een ander aanknopingspunt voor de verklaring van de merkwaardige hoevenaam 'De Pollepel' kan in Brussel gevonden worden. Daar legde de magistraat in de 15de eeuw waterreservoirs aan, waarvan de bekendste de 'Grote Pollepel' werd genoemd: "*le Grand Pollepel, puits de la Grande Louche, fontaine de Terarken*".⁸ Als ook "tgoed het Poelepel" in Ieper met oudste vermelding in 1680⁹ zou verwijzen naar een komvormig waterreservoir, kan de band gelegd worden met de 'verdrongen weiden van Ieper' (**5.3., fig. 5**) die aan het einde van de 17de eeuw ontstonden (1.2.4-1.2.5).

Tot de jaren 1980 was de 'Pollepelhoeve' eigendom van de Ieperse Commissie der Openbare Onderstand (vanaf 1976 OCMW). Deze commissie was in 1925 de rechtsopvolger van de Commissie Burgerlijke Godshuizen. Deze was op haar beurt in 1797 onder het Franse Directoire (1795-1799) ontstaan als samenvoeging van een twintigtal Ieperse instellingen voor armenzorg. Deze commissie beheerde armengoederen van vroegere instellingen zoals het Sint-Jans-, het Sint-Catharina- of het Bellegodshuis. Het betrof voornamelijk hoeves en bossen, van Wijtschate (Heuvelland), over Zandvoorde (Zonnebeke), Boezinge en Zillebeke (Ieper) tot Wulpen (Koksijde). In de praktijk bleven de gasthuizen echter vrij autonoom werken en werden ze ook in de 19de eeuw bediend door de in de Franse tijd afgeschafte kloostergemeenschappen.¹⁰ Tot in de wederopbouwperiode werden de hoeves in de eigendomsregisters van de commissie nog volgens het oorspronkelijke gasthuis gerangschikt.¹¹ Voor 'De Pollepel' verving het kadaster pas in 1892 "Godshuis St.-Jan" door "Burgerlyke Godshuizen" als eigenaar.¹²

De meeste Ieperse gasthuizen werden in de 13de en 14de eeuw vanuit religieuze motieven opgericht door rijke patriciërs. Onder toezicht van de stadsmagistraat verzorgden vooral vrouwelijke religieuzen er armen, zieken, ouderen of pelgrims. Het ontstaan van het Sint-Jansgasthuis (in 1940 beschermd als monument) met gelijknamige kapel gaat terug tot de jaren 1270, met als stichters patriciër Pieter Baudry of Pieter Broederlam met zijn vrouw Beatrix.¹³ In het zieken- en gasthuis werden reizigers, armen en zieken verzorgd. De

⁵ Mus 1979, 17.

⁶ "Plan van eene seer schoone behuijsde ende beplante hofstede ende landen genaemt den Poellepel". SA Ieper, O1/2G/0266.

⁷ Gegevens tot de wederopbouwperiode. Oneigenlijke benaming landboek. SA Ieper, CBG_L_015.

⁸ Bulckaert L. 2018: *Het nut van de Pollepel* [online] <https://www.bruzz.be/samenleving/het-nut-van-de-pollepel-2008-11-17> (geraadpleegd op 14.07.2020); Duquenne X., Le parc d'Egmont, ancien jardin d'Arenberg, à Bruxelles (2), *Revue du Cercle d'Histoire de Bruxelles et extensions*, 141, september 2018, 7-12.

⁹ SA Ieper, O1/2N/0418. Pachtbrieven en -documenten van 1680 tot 1795.

¹⁰ Opsommer R. s.d.: *archieffplan Ieper* [online] <https://archieff.ieper.be> (geraadpleegd op 12.12.2019).

¹¹ SA Ieper, CBG_L_015.

¹² KA Brugge, Mutatieschetsen en bijhorende staten, 1837/2, 1854/6, 1892/28.

¹³ Stubbe 2019, 178, 182-183, 382-383; Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Sint-Jansgodshuis* [online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/30593> (geraadpleegd op 24.01.2020).

voogden van het Sint-Jansgasthuis voerden een grondpolitiek en daardoor kwamen onder meer de gronden van de (latere) 'Pollepelhoeve' in hun bezit. OCMW-archivaris Octaaf Mus sloot in 1979 niet uit dat de hoeve en de hoevenaam tot de ontstaansperiode van het Sint-Jangasthuis teruggingen.¹⁴ De eerste archivalische vermelding van de hoevenaam duikt voor zover bekend echter pas in 1680 op.

Door de ligging één kilometer ten zuiden van de historische stad Ieper, op de grens tussen Zillebeke en de stad Ieper, is de geschiedenis van (de locatie van) de 'Pollepelhoeve' nauw verbonden met de stadsgeschiedenis. De weiden rond de hoeve stonden in het teken van de verdediging van de stad. Dit is zowel het geval in de late middeleeuwen, de 17de en 18de eeuw als tijdens de Eerste Wereldoorlog.

1.2.2. Ligging nabij de laatmiddeleeuwse Sint-Michielsparochie

De evolutie en de uitbating van de hoeve was sterk afhankelijk van de Ieperse stadsontwikkeling. Tijdens de economische hoogconjunctuur in de 13de en 14de eeuw barstte de lakenstad uit zijn voegen. Rondom de vanaf 1214 aangelegde eerste stadsomwalling ontstonden er nu buitenparochies, zoals de Sint-Michielsparochie ten zuiden van de stad.¹⁵ Aan het begin van de 14de eeuw werd een tweede stadsomwalling aangelegd, de zogenaamde "*Uterste Veste*". Deze kwam ongeveer tot tegen de inplanting van de (latere) 'Pollepelhoeve'. Bij het "*Beleg van Ieper*" in 1383 door Engelse en Gentse troepen werden de Ieperlingen echter gedwongen om de buitenparochies te verlaten. Bij de daaropvolgende versterking van de Ieperse vesten kromp de stad opnieuw tot zijn begin 13de-eeuwse vorm.¹⁶ Hierbij werd de Sint-Michielsparochie – een gebied dat vandaag bekendstaat als de 'verdrongen weiden van Ieper' (**5.3., fig. 5**) - definitief verlaten.

Ook de Komenseweg waaraan de hoeve gelegen is, werd reeds vermeld in 1216: "*jacentes supra stratam de Comines, inter bekam de Sillebeke (...)*".¹⁷ Ze vormde de uitvalsweg van Ieper naar de Leie in Comines (Komen). Deze weg verliet de stad via de Komenpoort, liep door de Sint-Michielsparochie en bereikte via de Nieuwe Komenpoort in de "*Uterste Veste*" het buitengebied.¹⁸ Net buiten deze laatste poort diende de afspanning 'Steenen Haene'¹⁹ na sluiting van de stadspoorten als logement voor reizigers. De na de Eerste Wereldoorlog heropgebouwde herberg is nog steeds een restaurant tegenover de hoeve.

De hoeve is ook dicht bij de Zillebekevijver gelegen. Deze vijver - aan de overzijde van de Komenseweg - werd aan het einde van de 13de eeuw aangelegd met het oog op de watervoorziening van de groeiende stad Ieper.²⁰

1.2.3. Spaanse belegering van Ieper in 1583: oudste afbeelding van de hoeve?

Vanaf de tweede helft van de 16de eeuw, ingezet met de godsdiensttroebelen, kwam Ieper opnieuw in woelig vaarwater. In 1583, bij de belegering van Ieper door de Spaanse landvoogd Alexander Farnese, werden voor het eerst gebieden onder water gezet om de stad te verdedigen. De kaart "*Les particuliarités du siège de la ville d'Ipre*" door Pierre Le Poivre (rond 1546-1626) toont immers een overstroomd gebied tussen de locatie van de

¹⁴ Mus 1979, 17.

¹⁵ Stubbe 2019, 81.

¹⁶ Stubbe 2019, 165-166, 189, 197.

¹⁷ De Flou 1914-1938, 8, kolom 185.

¹⁸ Stubbe 2019, 119-123.

¹⁹ Gebouw reeds aangeduid op de kaart van 1700. De oudste vermelding van de herbergnaam duikt pas op in een proces van 1720-1721. Op de figuratieve kaart van 1790 zijn twee herbergen met naam aangeduid: de "*Steenen haen*" en de "*Stroyen haen*" ten zuiden daarvan. Vanrolleghem 2006, 144-145; SA Ieper, KAS12_B2/37, O1/2G/0266.

²⁰ Hiervoor werd de vallei van de Colliebeek (de huidige Vijverbeek) afgedamd. Stubbe 2019, 140.

'Pollepelhoeve' en de belegerde stad (**5.3., fig. 7**).²¹ De niet benoemde, noord-zuid gerichte Komenstraat - parallel met de "*Chemin de Warneton*" (Waastenstraat, de huidige Rijselseweg) - was nu onderbroken en gaf niet langer toegang tot de stad. Waar men het noordelijk tracé van deze straat verwacht, was alles tot aan de stad geïndeerd. Ten westen van de doodlopende Komenstraat, op de plaats van de huidige hoeve, tekende Le Poivre een statig hoevegoed met boomgaard. Een poort gaf vanaf de straat toegang tot het rechthoekige erf. Een opvallende woning met 'hooghuis', gevat tussen trapgevels, sloot ten zuiden dit erf af. Een parallel nutsgebouw vormde de afsluiting ten noorden. In hoeverre deze figuratieve weergave overeenstemde met de realiteit, is onduidelijk. De hoeve is niet benoemd, maar de locatie en de configuratie met twee parallelle gebouwen (weliswaar met omkering van huis en nutsgebouw) komen wel overeen met "*tgoed het Poelepel*" zoals dit vanaf 1680 opduikt. Ten noorden van de hoeve leidde een dijk met een scherpe bocht richting Waastenstraat. Deze was echter (nog) niet doorgetrokken tot deze straat. Een noord-zuid verlopend riviertje, wellicht de Ieper(le)e, splitste zich bij deze dijk in twee.

1.2.4. Onder Louis XIV: 'verdrongen weiden' als verdediging van de grensstad

In de 17de en 18de eeuw lag de stad in de frontzone van de oorlogen tussen Frankrijk en de Republiek van de zeven verenigde Nederlandse Provinciën (Noordelijke Nederlanden), die grotendeels in de Zuidelijke Nederlanden werden uitgevochten. Daarnaast werden wisselende coalities gesloten met onder meer Engeland en Zweden. Meermaals wisselden Ieper en de kasselrij van overheerser. In 1648-1649 werd de Spaanse stad Ieper kortstondig door de Fransen bezet. Na een korte Franse inname van het Ieperse in 1658 bracht de *Vrede van de Pyreneeën* (1659) deze kasselrij terug in Spaanse handen.²² In 1668 zorgde de *Vrede van Aken* (1668) voor een eigenaardige geografische situatie. Onder meer de kasselrijen Sint-Omaars, Ieper en Belle bleven hierbij Spaans en vormden een westelijke uitstulping in Frans gebied. Ten zuidoosten daarvan kwam de Franse grens bijna tot Gent door de Franse annexatie van de kasselrijen Kortrijk en Oudenaarde.²³

Op het einde van de *Hollandse oorlog* (1672-1678) veroverden de troepen van Louis XIV (1638-1715) Gent en Ieper (1678).²⁴ De *Vredesverdragen van Nijmegen* (1678-1679) bevestigden het verlies van onder meer de kasselrij Ieper, terwijl de kasselrijen Kortrijk en Oudenaarde en ook de stad Gent terugkeerden naar de Spaanse Nederlanden.²⁵ Tot 1713 bleef Ieper een Franse stad en werd deze zelfs uitgebouwd tot een Frans administratief centrum.²⁶

De Franse vestingbouwer Sebastien le Prestre, seigneur de Vauban (1633-1707) tekende de zogenaamde *pré-carré* uit, twee verdedigingslijnen om de nieuwe Franse noordgrens te beschermen.²⁷ De eerste verdedigingslinie liep van Duinkerke over Ieper, Rijsel en Doornik naar Givet. Hierop sloot ten zuiden van Ieper een linie van secundair belang aan.²⁸ Deze liep van de Zillebekevijver, over Hollebeke tot de Leie in Comines (Komen). Deze linie met gracht en aarden muur en een tiental fortjes (*redoutes*) werd aangelegd van 1678 tot 1695 en bleef bestaan tot 1713. Onder meer langs de westdijk van de Zillebekevijver werden sporen van deze "*redoute de Zellebecq*" gerepertorieerd: "*van het uiteinde van het meer*

²¹ Dit is de plaats van de latere "*Inondation de Messines*". Le Poivre was ingenieur en geograaf in dienst van het Spaanse leger. Le Poivre 1585-1622.

²² Opsommer 2013, 17.

²³ Opsommer 2013, 21.

²⁴ Opsommer 2013, 25.

²⁵ Opsommer 2013, 29.

²⁶ Opsommer 2013, 33; Rooms 2007.

²⁷ Opsommer 2013, 83; Stubbe 2019, 267.

²⁸ Lescouhier 1932, 42; Stubbe 2019, 267; Blanchaert 2008-2009, deel 1, 57.

van Zillebeke liep een gracht in de richting van de kerk van Zillebeke, dewelke samen met het kerkhof uitgebouwd werd als redoute".²⁹

Rond de stad Ieper ontwierp Vauban vanaf 1680 een modern gebastioneerd verdedigingssysteem. Voor de verbreding van de grachten en de aanleg van vier hoornwerken werd rond de bestaande vestingen een één kilometer brede strook volledig heringericht. Valleigebieden konden, gevoed door de Dikkebus- en Zillebekevijver, onder water gezet worden. Eén van deze 'verdrongen weiden van Ieper', de "*Inondation de Messines*" ten zuiden van de Rijselpoort, had belangrijke gevolgen voor de 'Pollepelhoeve' en zijn omgeving. De zuidelijke rand van het overstromingsgebied kwam tot tegen de Zillebekevijver en ook tot tegen de hoeve. De rechtstreekse verbinding van het Ieperse stadscentrum met Komen ging verloren, doordat het noordelijk deel van de Komenseweg tussen de stadsmuur en de 'Pollepelhoeve' en de herberg 'Steenen Haene' werd afgeschaft. Nabij de hoeve verbond een dijk met daarop een nieuwe weg het resterende zuidelijke tracé van de Komenseweg via een scherpe bocht met de parallelle Waastenstraat (Rijselseweg).³⁰

1.2.5. Laatste kwart 17de eeuw: impact van de oorlog op "*cense de la poelepel*"

In het Ieperse stadsarchief zijn enkele pachtbrieven en -documenten van de 'Pollepelhoeve' uit het laatste kwart van de 17de eeuw bewaard.³¹ Ze verwijzen naar de hierboven geschetste situatie: een pachthoeve van het Sint-Jansgasthuis, de Franse bezetting en de gevolgen van de overstromingen. Er wordt ook een tip van de sluier opgelicht over de aard van de gebouwen:

- 1) de niet teruggevonden pachtbrieven van 1668 en 1679 met als pachter (weduwe) Carel Mahieu worden vermeld in de pachtbrief van 1680,
- 2) de pachtbrief van 1680, met voor zover bekend de eerste vermelding van de hoevenaam, was ondanks de Franse bezetting sinds 1679, nog in het Nederlands gesteld. Op 8 mei verhuurden "*dheeren vooghden van Sint-Jans godshuys (...) een hof(stede) met 42 ghemeten zeven lijnen en 23 roeden lants ghenaeemt tgoed het Poelepel in Sillebeke*" aan Charles de Conynck. De in schijven opgedeelde pacht ging onder meer naar de kapel van het godshuis, de "*dienstmaerte*" en de "*opperjof(frouw) metter religieuzen*". Vooruitziend werd in oorlogstijd een pachtvermindering beloofd,
- 3) in de volgende jaren werd deze "*moder(atie)*" inderdaad toegestaan aan de pachter.³² In 1681 waren enkele gemeten "*bedorven*" door het uitgraven van aarde voor de bouw van de dijk van Zillebekevijver.³³ Enkele gemeten waren ook "*gheinundeerd*". Van 1684 tot 1686 werd opnieuw aarde uitgehaald voor het "*maken en versterken van de dam van Sillebekes viver*". Deze "*Groote inundatie*". kaderde in de aanleg van de "*redoute de Zellebecq*" van 1678 tot 1695,³⁴
- 4) tien jaar later, in 1691, is de erg gedetailleerde pachtbrief van "*la cense de la poelepel*" in het Frans gesteld.³⁵ De Fransen lieten duidelijk hun invloed op het bestuur van het Sint-Jansgasthuis gelden:

²⁹ Blanchaert 2008-2009, deel 1, 58-59, deel 2, figuur 59.

³⁰ Stubbe 2019, 119-120, Vanrolleghem 2006, 52.

³¹ SA Ieper, O1/2N/0418. Pachtbrieven en -documenten van 1680 tot 1795.

³² "*Moder(atie)*" of pachtvermindering aan Charles de Conynck of de Keuninck.

³³ SA Ieper, O1/2N/0418.

³⁴ Voor zes sinds 1684 in de vijver en vijverdam opgenomen gemeten moest de kasselrij Belle jaarlijks rente betalen aan het gasthuis. SA Ieper, eigendomsregister 1780-1790, O1/2N/0422; Blanchaert 2008-2009, deel 1, 58-59, deel 2, figuur 59.

³⁵ SA Ieper, O1/2N/0418.

- "*François Ferrand chevalier et seigneur de Coisse(z) (?) et de la Barre commissaire provinciale de l'artillerie de France*"³⁶ verpachtte de hoeve in de hoedanigheid van "*commandeur de S(ain)t-Jan*". De acte werd verleden door Morel, "*Notaire Roiale*",
- pachter was "*Louis Verbreghe [Verbrugge?] fils de feu Francois*",
- de "*cense de la poelepel*" bestond uit "*maison, chambre, étables et granges avecq autres édifices*." Het landbouwareaal van "*42 mesures 2 lignes 23 verges*" omvatte zowel een moestuin, weides, hooiweides als akkers,
- het pachtgeld van "*34 livres de gros monnaie de flandres de six florins*" werd niet meer opgesplitst zoals in 1680. Twee koppel kippen vormden wel een jaarlijkse, eerder symbolische betaling in natura voor de pelgrimszaal van het gasthuis,³⁷
- de pachter betaalde alle mogelijke lasten en kreeg daarvoor geen vermindering. Hij onderhield ook alle wegen en grachten op eigen kosten en risico,
- voor het onderhoud van de schuur en de stallen herstelde de pachter de leemvullingen van vakwerkwanden ("*placaige*") en de dakvorst ("*festissures*").³⁸ Voor de daken moest hij jaarlijks 100 "*glins grosseur ordinaire*" of bundels roggestro³⁹ leveren en ook de strodekker en de goten betalen. Het 'structurele onderhoud' was daarentegen voor *seigneur* Ferrand,
- deze *seigneur* mocht naar eigen inzicht bomen planten, en de landbouwer moest deze beschermen met doornstruiken ("*é(s)pinés*"). Aan het einde van de pacht waren alle bomen ten gunste van de eigenaar,
- bij opbrengstderiving door oorlog of blikseminslag kreeg de pachter vermindering zoals bij de aanpalende zeven gemeten ("*mesures*") bij de Zillebekevijver die sinds enkele (pacht)termijnen onbruikbaar waren. Ze waren afgegraven voor (de aanleg van) de dijk en maakten nu deel uit van de vijver ("*dans lestang*"). Het was dan ook onwaarschijnlijk dat de landbouwer hieruit enig voordeel zou halen,
- ook de rest van de gronden was nog steeds overstroomd. Indien de gronden toch droog zouden vallen ("*decouverte generally des eaux*") en dus bewerkbaar worden, dan werd het pachtgeld daarvoor slechts vanaf het derde jaar opgetrokken tot 40 "*livres de gros*".

Conclusie. Door deels overstroomde en onvruchtbare gronden werd de hoeve in het laatste kwart van de 17de eeuw aan verminderde prijs verpacht. Een aantal gemeten bij de vijver gingen totaal verloren voor de landbouw. De pachter onderhield wegen en grachten en voor een groot stuk ook de gebouwen. De opbrengst van de bomen was voor de eigenaar. De schuur en de stallen waren mogelijk gedeeltelijk in vakwerk opgetrokken en hadden zeker strooien daken.

1.2.6. Betwist grensgebied: Ieper als barrièrestad & merkwaardige cartografie

Van 1701 tot 1713 woedde de *Spaanse Successieoorlog*. Aanleiding hiervoor was de Spaanse troonopvolging na het kinderloos overlijden van de laatste telg van de Spaanse

³⁶ Mogelijk een "*Commissaire des guerres*" met administratieve en militair-logistieke taken. S.N. 2020: *Commissaire des guerres* [online] <https://fr.wikipedia.org/wiki/> (geraadpleegd op 03.05.2020).

³⁷ Vanaf de 17de eeuw gespecialiseerd in de opvang van arme reizigers en pelgrims, die er gedurende drie dagen voedsel en onderdak kregen. In de periode 1781-1791 waren er jaarlijks gemiddeld 1500 gasten. Stubbe 2019, 183.

³⁸ De nok van strodaken bestond meestal uit graszodes en donderplanten. De pachter herstelde ook de "*soullaiges*" (vertaling onbekend). *Le Dictionnaire du Moyen Français* [online] <https://www.cnrtl.fr/definition/dmf> (geraadpleegd op 03.07.2020); VIOE-CAG 2006-2009: *Grasnok* [online] <http://www.restauratieambacht.be> (geraadpleegd op 03.07.2020).

³⁹ "*Glins*" is een vertaling in het Frans (?) van "*g€lei*", "*gley*" of "*galei*". Becuwe 1983, 182.

Habsburgers.⁴⁰ Door het *Verdrag van Utrecht* (1713) kwamen de Zuidelijke Nederlanden onder Oostenrijks bewind. Ieper werd nu één van de barrièresteden waarin de Nederlandse Republiek troepen legerde.⁴¹

Gezien de successieoorlog was het Franse militaire "*Plan de la ville d'Ipres*" van rond 1700 waarschijnlijk geheim (**5.3., fig. 7**).⁴² Ten zuiden van de Vaubanvestingen vormde de "*Chaussée de Warneton*" de grens tussen de "*Inondation de Bailleul*" en de "*Inondation de Messines*". Anders dan de eerste overstroming was de "*Inondation de Messines*" niet afgeschermd door een hoornwerk. Hoewel de "*Nouvelle Chaussée de Commines*" aan de zuidzijde van deze laatste overstroming wellicht gedeeltelijk als dijk bedoeld was,⁴³ liep de overstroming ten zuiden ervan verder langsheen het noord-zuid lopende riviertje "*L'Iper*" of de Ieper(le)e. Tussen de Ieperlee en de westdijk van de Zillebekevijver liep parallel met de nieuwe steenweg ook een beek, waarschijnlijk de huidige Pollepelbeek, met een kleine overstroming. De "*Nouvelle Chaussée de Commines*" verbond de oude "*Chaussée de Commines*" (met enkel bewaard zuidelijk tracé) via de "*Chaussée de Warneton*" opnieuw met de stad Ieper. Ten westen en ten oosten van de oude "*Chaussée de Commines*" zijn de volumes van de 'Pollepelhoeve' en de herberg 'Steenen Haene' zonder naamvermelding aangegeven. De hoeve bestond uit drie vrijstaande gebouwen met U-vormige opstelling.⁴⁴ Ze was omgeven door een ruime tuin en vooral weidepercelen.

In 1722 – Ieper was intussen in Oostenrijkse handen – werd een kaart opgemaakt van de "*vergroting van de inondatie buiten de Mesenpoort*" (**5.3., fig. 8**).⁴⁵ Als juridische context gold het proces in 1721-1723 tussen Philippe Audency en weduwe Anthoine Lerminez. Omdat de toegangsweg tot zijn hoeve onder water stond, wilde Audency een uitweg naar de "*Comenstraete*" via de hofstede van Lerminez afdwingen. De kaart toont opnieuw het deels overstroomde landbouwgebied tussen de "*Waesten calshie*" ten westen, de "*nieuwe Comen calshie*" ten noorden en de "*Comenstraete*" ten oosten, doch nu met figuratieve afbeelding van de hoeves. Overstromingen en wegenstructuur waren vergelijkbaar met de situatie rond 1700. In de scherpe bocht van de "*nieuwe Comen calshie*" en de "*Comenstraete*" was een calvariekruis of kapel met een kruisje aangegeven.⁴⁶ Ten zuiden van die bocht is de 'Pollepelhoeve' aangeduid als "*hof(stede) garsijnghen en lochtijnghen van Sint-Jansgasthuijs*" (grasland en tuin) (**5.3., fig. 9**). De hoeve bestaat, in vergelijking met de kaart van rond 1700, slechts uit twee parallelle volumes haaks op de "*Comenstraete*". Ten noorden is de woning herkenbaar aan de schoorstenen op het zadeldak. De schuur- en stalvleugel ten zuiden had een grote poort en was gevat onder een schilddak.

Ongeveer tien jaar later, in 1729-1730, brachten de Franse ingenieurs-geografen Claude Masse en zoon François niet enkel Franse enclaves in de Oostenrijkse Nederlanden, maar het hele grensgebied in kaart (**5.3., fig. 10**).⁴⁷ Opnieuw is de hoeve zonder naamaanduiding gekarteerd bij de scherpe bocht van de Komenseweg. Ook op deze – weliswaar minder gedetailleerde kaart – zijn er slechts twee hoevegebouwen haaks op de

⁴⁰ Opsommer 2013, 50.

⁴¹ Opsommer 2013, 75.

⁴² Vanrolleghem 2006, 144-145.

⁴³ Zie de eerder genoemde dijk tussen de doodlopende Komenstraat en de Waastenstraat.

⁴⁴ Op de figuratieve kaart van 1583 en ook op de kaart van 1722 zijn daarentegen slechts twee gebouwen aangegeven.

⁴⁵ SA Ieper, KAS16/A/8.

⁴⁶ Ook op de kaart van 1790 is een kruis aangegeven. Deze aanduiding komt echter niet terug op 19de-eeuwse kaarten. Het is dan ook moeilijk te achterhalen of er een verband bestaat met het grotkapelletje in ijzerzandsteen in de voortuin van de wederopbouwhoeve.

⁴⁷ Bij de Spaanse Successieoorlog verloor Frankrijk heel wat territorium, onder meer in West-Vlaanderen. Het ingewikkelde patroon met enclaves van de nieuwe grens vormde het 'excuus' voor de opmaak van deze kaart. *Massekaart* [online] <https://geo.onroerendergoed.be> (geraadpleegd op 03.03.2020).

Beschermingsdossier: Wederopbouwhoeve 'De Pollepel' met cichorei- en tabaksast, en Britse schuilplaats - monument

weg aangeduid. Ten noorden en ten oosten van deze weg bevonden zich respectievelijk de "*Inondation de Messines*" en de "*Etang de Sullebeeke*". Opnieuw kwam de overstroming ten zuiden van wat eerder de 'nieuwe Comen calshie' werd genoemd.

Van 1744 tot 1749 werd de barrièrestad Ieper tijdens de *Oostenrijkse Successieoorlog* (1740-1748) opnieuw ingenomen door het Franse leger onder leiding van Louis XV.⁴⁸ Enkele kaarten, opgemaakt in opdracht van de koning, tonen de opstelling en de aanvallen van de Franse troepen (**5.3., fig. 11-13**).⁴⁹ De grote gelijkenissen laten vermoeden dat de Franse kaart van 1700, zeker voor de situatie rond de hoeve, als basis diende. Zo telde de 'Pollepelhoeve' opnieuw drie gebouwen, omgeven door een boomgaard en weides. Opnieuw reikte de overstroming, langs de vallei van de Pollepelbeek, tot ten zuiden van de als dijk bedoelde (nieuwe) Komenseweg. Dit deel van de weg werd in 1744 blijkbaar niet meer als nieuw ervaren en was nu gewoon benoemd als "*Chaussée de Comines*".

1.2.7. "Prysie van boomgewasch" & het onderhoud van de strodaken rond 1730

De opbrengst van bomen op de hoeve vormde reeds een belangrijk element in de pachtbrief van 1691. In 1730 liet het Sint-Jansgasthuis een "prysie van het (...) boomgewasch" opmaken.⁵⁰ Hiervoor begaf de "*geswooren prijer*" van de Zaal en de kasselrij van Ieper zich naar de "*behuysde hofstede gelegen binnen prochie Zillebeke genaemt den pollepel (...) gebruikct door Joannes Verbrugghe*". "*Het hof, de lochtijnghe en garsijnghe*" lijken wel een boomkwekerij:

- van iepen, eiken en essen waren er zaden, dubbele en enkele plantsoenen,
- opgaande wilgen en wilgenpoten,
- jonge en oude "*harte troncken*" of knoteiken en "*sachte troncken*" of knotwilgen,
- een boomgaard met appel-, peren-, kriekenbomen en pruimelaars, waarvan de vruchten tegen vaste betaling overgedragen werden aan het gasthuis,⁵¹
- verder werden zeven "*ongegrifelde peirenboomkens*" voor de pachter gelaten,
- de hagen rondom de tuin kwamen toe aan de pachter.

Tussen de weide en het zaailand ten zuidoosten was er een veekeringshaag. Ook op de percelen zaailand ten oosten van de Komenseweg en tegen de vijverdam waren er knotbomen (deels in een haag) en enkele opgaande eiken en iepen ("*plantsoenen*"). Het kaphout en de poten van de knotbomen waren op het einde van de pacht voor de pachter.

Reeds in 1691 moest de pachter het stro leveren voor de daken van de hoeve. Voor de jaren 1730 zijn enkele interessante documenten bewaard over het leveren en leggen van stro.⁵² In 1730 leverde en plaatste een "*gheswooren meester stroijdecker*" 129 boten stro op de hofstede van pachter Joannes Verbrugghe. In 1732 leverde en plaatste strodekker Jan Baptiste Flaman "*den nombre van 43 gley booten*" op de "*hof(stede) genaemt den pollepel*" met dezelfde pachter. In 1733 dook er een geschil op over het "*jaergleij*" van de hoeve voor de periode 1703-1724 onder de vroegere pachter (weduwe) Louis Verbrugghe. De achterstallige bundels stro werden berekend à rato van meestal 200 bundels per jaar. "*Om alle difficulteiten te voorcomen*" betaalden Joannes Frans Verbrugghe en zijn zuster de vermeende achterstal op de ouderlijke hoeve.

1.2.8. Vanaf 1750: einde van de militaire focus, eindelijk droge voeten...

In de laatste decennia van de 18de eeuw kwam de hoeve even in rustiger vaarwater. Zo karteert de Ferrariskaart (1771-1778) niet langer de overstroming rond de Ieperlee en de

⁴⁸ Stubbe 2019, 284.

⁴⁹ Kaarten en plannen, collectie van het kasteel van Dampierre. SA Ieper, C08_465, C08_462 (digitaal geraadpleegd).

⁵⁰ SA Ieper, O1/2N/0418.

⁵¹ Mogelijk bedoeld als fruit voor de gasten van het passantengasthuis. Stubbe 2019, 183.

⁵² Onder meer kwitanties. SA Ieper, O1/2N/0418.

Beschermingsdossier: Wederopbouwhoeve 'De Pollepel' met cichorei- en tabaksast, en Britse schuilplaats - monument

Pollepelbeek (**5.3., fig. 14-15**). Deze beken zijn aangegeven met begroeiing van de perceelranden. De hoeveconfiguratie met twee parallelle gebouwen, haaks ingeplant op de "Grand Chemin d'Ipres", lijkt een terugkeer naar de kaart van 1722. Ten noorden van de boerenwoning sluit er een grote moestuin aan.

Voor de periode 1780-1790 vermeldt een eigendomsregister van het Sint-Jansgasthuis de "behuysde hofstede genaemt den poellepel" met een oppervlakte van "42 gemeten 2 linnen 24 roen".⁵³ Sinds 1784 pachtte Jan Baptiste Bollaert de hoeve aan "48 ponden groote" per jaar. Bij de pachtvernieuwing in 1790 werd de pacht met vier pond opgetrokken. Bovendien had de pachter "voldaen en verleid op de scheure 1412 geleien". Het erg hoge aantal bundels roggestro wijst mogelijk op een grondige herstelling van de schuur.

Nog in 1790 werd een "Carte figurative" opgemaakt van "eene seer schoone behuysde ende beplante hofstede ende landen genaemt den Poellepel (...) Competerende S(in)te Jans Gasthuys binnen Ipres" (**5.3., fig. 16-17**).⁵⁴ Naast een figuratieve afbeelding van de hoeve focuste deze kaart op de perceelstructuur en het landgebruik van 43 gemeten, twee lijnen en 11 ½ roeden.⁵⁵ Ook de aangrenzende percelen en hun eigenaars kwamen in beeld. In de bijgaande beschrijving werden de perceelsgrenzen verduidelijkt aan de hand van hagen,⁵⁶ wilgenbomen en dijken (wellicht in de betekenis van gracht). De hoevesite bestond uit:

- 1) "eene groote Partie Gars met Behuysde hofplaetse ende hoveniershof van noorden genaemt den Poellepel" (perceel 1) en "eene partie zaiylandt (...) met een deel meersch" (perceel 2), ten zuidwesten van de haakse bocht van de "Comencalchiede":
 - de figuratieve afbeelding van het rechthoekige erf met twee parallelle gebouwen met boerenwoning (ten noorden van het erf) en een stal- en schuurvleugel (ten zuiden) gelijkt sterk op de weergave van 1722. Ten noorden van de woning bevond zich de "hoveniershof",
 - voor het eerst is ten zuiden van de stal- en schuurvleugel, aansluitend bij de huisweide, de poel aangeduid,
 - de grote huisweide omsluit het erf- en het tuinperceel ten westen en ten zuiden. De bomen op de perceelrand van de weide zijn met een symbool aangegeven. De bomen middenin de weide wijzen mogelijk op de boomgaard. Aan de randen van de weide zijn er twee kleinere poelen,
- 2) kleinere stukken zaailand (percelen 3-6) bevonden zich aan de overzijde van de "Comencalchiede". Ze waren iets zuidelijker gelegen, onder de "Vyverdam" van Zillebekevijver en onder de herberg "Stroyen haen".

1.2.9. Franse Revolutie: opnieuw oorlogsgeweld & administratieve hervorming

Een eerste belegering en inname van Ieper vond reeds in 1792 plaats.⁵⁷ Bij de *Slag bij Fleurus* op 26 juni 1794 versloegen de Fransen definitief het Oostenrijkse leger. De Zuidelijke Nederlanden werden ingenomen, en in 1795 aangehecht bij Frankrijk. De makkelijke inname van Ieper wordt deels verklaard door het slopen van de Ieperse vestingen onder keizer Jozef II in 1782 en het opzeggen van het *Barrièreverdrag* een jaar eerder.⁵⁸ Onder het Directoire (1795-1799) werden de Ieperse instellingen voor armenzorg, waaronder het Sint-Jansgasthuis, in 1797 samengevoegd tot de Commissie

⁵³ Uittreksel uit eigendomsregister. SA Ieper, O1/2N/0422.

⁵⁴ SA Ieper, O1/2G/0266.

⁵⁵ Een vergroting met iets meer dan een gemet tegenover de pachtbrief van 1680 met "42 ghemeten zeven lijnen en 23 roeden".

⁵⁶ Meestal niet nader bepaald. Eén keer is er sprake van een "Elshaeghe".

⁵⁷ Stubbe 2019, 286.

⁵⁸ Stubbe 2019, 284.

Beschermingsdossier: Wederopbouwhoeve 'De Pollepel' met cichorei- en tabaksast, en Britse schuilplaats - monument

Burgerlijke Godshuizen.⁵⁹ Vanaf 1801 werd het Sint-Jansgasthuis ingericht als tehuis voor oude vrouwen.

De pachtverlenging van 1795 getuigt van de vernielingen aan het landbouwareaal als gevolg van de Franse inname van Ieper.⁶⁰ Omwille van "*de groote verliezen*" die pachter Joannes Baptiste Bollaert door de oorlog geleden had, werd de "principaelen pacht" van "*vijftijg ponden grooten Vlams courant geldt*" met vier ponden verminderd. Bovenop deze hoofdsom betaalde hij wel nog: "*voor godspoort thien schellingen courant, voor de kercke van dit gasthuis veerthien schellingen wisselgelt, voor hoofdkleedt aen de opperjof(frouwe) en de religieusen ses goude louisen, voor de dienstmaerte van desen huijze drij guldens, aen den ontfanger over 't schrijven en doubleeren met lijn ordinaire dertijg schellingen.*"

1.2.10. 19de eeuw: aanleg van spoorlijn 69 & verkoop van bomen

Een kaart van de 'Pollepelhoeve' van 1822 maakte mogelijk deel uit van een landboek van de goederen van het Sint-Jansgasthuis (**5.3., fig. 18**).⁶¹ Net als de kaart van 1790 gaf ze de eigenaars van de aangrenzende percelen en de perceelgrenzen als "*doornhaege*" of "*dyk*" aan. De "*grote Partie Gars*" (nr. 1) van 1790 was nu opgedeeld in een "*grote weede*" (ten westen en ten zuiden van de hoeve) en "*maigras*" (ten noordwesten). Niet toevallig sloot de hooiweide aan bij de Pollepelbeek. De moestuin ten noorden en sinds 1790 ook de poel in de huisweide ten zuiden vormden vaste elementen van de hoeve. De in plattegrond weergegeven configuratie met twee parallelle gebouwen haaks op de straat was ongewijzigd. Wel was het volume met boerenwoning (ten noorden van het erf) langer dan de stal- en schuurvleugel (ten zuiden). Mogelijk sloten er dan ook stallen aan bij de woning.

Tussen 1822 en 1835 (primitief percelenplan) werden de hoevegebouwen uitgebreid (**5.3., fig. 20**).⁶² Het woning- en vermoedelijk stalvolume was aan de achterzijde uitgebreid met een haakse uitbouw. Ook de stal- en de schuurvleugel kreeg aan de erf- of noordzijde een uitbouw. De tuin, hoewel nu opgesplitst in twee percelen en voorzien van een klein gebouwtje, behield dezelfde vorm als in 1790 en 1822.

Uit de nieuwe verpachting van de landgoederen van de Burgerlijke Godshuizen blijkt dat de hofstede "*den Potlepel*" in 1831 een areaal had van 18 bunders, 85 roeden en 12 ellen en gebruikt werd door de kinderen van Jan-Baptiste Bollaert.⁶³ In 1837 werd het huisvolume vergroot: de haakse uitbouw verdween opnieuw en het volume werd naar het westen toe verlengd (**5.3., fig. 20**).⁶⁴

Onder meer in 1849 en 1853 verkochten de Burgerlijke Godshuizen bomen op "*de hofstede genaemd den Pollepel*" van pachter Pieter-Paulus Bollaert. In 1849 werden er "*schoone zwaere iepen, esschen, popelieren en eeken boomen*" geroid in de "*haege der hofstede*

⁵⁹ Deze instellingen bleven in de 19de eeuw echter vrij autonoom functioneren. Opsommer R. s.d.: *archiefplan Ieper* [online] <https://archief.ieper.be> (geraadpleegd op 12.12.2019).

⁶⁰ Hiermee werd de niet bewaarde pachtbrief van 1788 verlengd. SA Ieper, O1/2N/0418.

⁶¹ Deze kaart is gepubliceerd zonder archiefreferentie. Mus 1979, 16-17.

⁶² De 'situatie voor' van de kadasterschets van 1837 gaat terug op het primitief percelenplan (rond 1835). Gelijkaardige afbeelding op de Atlas der Buurtwegen (1843-1845) en de Vandermaelenkaart (1846-1854). KA Brugge, Mutatieschetsen en bijhorende staten, 1837/2.

⁶³ S.N. 1831: Annonces, *Le Propagateur* (6 januari) [online] <http://www.historischekranten.be> (geraadpleegd op 03.01.2020).

⁶⁴ Gedeeltelijke reconstructie en grenswijziging. Het erfperceel werd benoemd als "*maison, bat(iment) et cour*". KA Brugge, Mutatieschetsen en bijhorende staten, 1837/2.

(...) *langst den steenweg van Yper na Comen*" en in de kleine en de grote weide.⁶⁵ In 1853 werden er eiken, iepen en essen, en ook een kerselaar "*dienstig tot alle slag van werken*" verkocht.⁶⁶ Dat er in 1853 sprake is van weides noord en zuid "*aen den Yzeren weg*" wijst op de aanleg in 1853-1854, ten zuiden van de hoeve, van het spoorwegtraject Komen-Ieper als deel van spoorlijn 69 Kortrijk-Poperinge-Hazebrouck (Noord-Frankrijk).⁶⁷ Op 26 oktober 1853 bezegelde de Ieperse gemeenteraad de verkoop van gronden van de Burgerlijke Godshuizen in Ieper, Zillebeke en Hollebeke aan de staat en de West-Vlaamse spoorwegmaatschappij. Omdat het spoor bij "*la ferme du potlepel*" aangelegd werd op een hoge berm, voorzag men voor de landbouwer een "*viaduc*" onder de spoorweg.⁶⁸ Een landweg verbond de hoeve via deze tunnel met de landerijen ten zuiden van de spoorweg (Militaire Topografische kaarten van 1873 en 1904, **5.3., fig. 21-22**). Vandaag is deze tunnel, in heropgebouwde vorm, nog steeds bewaard (**5.3., fig. 37**). Vanaf 1876 pachtte Joannes Segers de "*hofstede de Pollepel*" met een areaal van 22 ha 12 are en 32 centiare.⁶⁹

1.2.11. 1892: bouw van een cichorei-ast bij de hoevepoel?

In 1892 noteerde het kadaster een vergroting van de gebouwen. De mutatieschets ontbreekt, maar vermoedelijk komen de wijzigingen overeen met de 'situatie voor' in 1921 en 1928 (**5.3., fig. 23**).⁷⁰ Tegenover de schets van 1837 zijn een aantal zaken veranderd:

- de uitbouw in één stuk van de schuur (erfzijde) werd in twee opgedeeld,
- ten oosten van de schuur kwam er een vrijstaand gebouwtje bij,
- de functie van een nieuw vrijstaand gebouw, ten oosten van de poel in de huisweide, werd niet verduidelijkt. De geïsoleerde ligging wijst echter op een cichorei-ast of "*suikerijdroogerij*". Een brand zou niet overslaan op de andere gebouwen en kon met water uit de poel geblust worden. Dat dit gebouw na de oorlog als cichorei-ast heropgebouwd werd, vormt een bijkomende aanwijzing.

Het bouwen van cichorei-asten bij hoeves was vanaf het einde van de 19de eeuw ruim verspreid in een groot deel van West-Vlaanderen. Hiermee speelde men in op het toenemende belang van cichoreiwortelen als nijverheidsteelt. Door de stijgende duurte van koffie was het areaal in West-Vlaanderen immers uitgebreid van 253 ha (of ongeveer 14% van de totale productie) in 1846 tot maar liefst 8472 ha (of ongeveer 66% van de totale productie) in 1895. Ongetwijfeld speelden de goede zandleemgronden in West-Vlaanderen een belangrijke rol in deze dominante positie. Daarnaast zorgden de markten van Kortrijk

⁶⁵ S.N. 1849: Verkoop van 119 koopen schoone zwaere iepen, esschen, popelieren en eeken boomen, *Le Propagateur* (24 november) [online] <http://www.historischekranten.be> (geraadpleegd op 03.01.2020).

⁶⁶ De advertenties gebruiken zowel "*den Pollepel*" (1849) als "*den Potlepel*". S.N. 1853: Verkoop van 62 koopen schoone eken, iepen en esschen-boomen gestaen en gelegen in de gemeente Zillebeke, *Le Propagateur* (10 december) [online] <http://www.historischekranten.be> (geraadpleegd op 03.01.2020).

⁶⁷ Aanleg in meerdere fases door de *Société des Chemins de Fer de la Flandre-Occidentale* in 1853-1870. In 1907 overgenomen door de Belgische Staatsspoorwegen. Opsommer, Goudeseune & Verlinde 2011; Van Rookhuijzen N. 2017: *Treinverkeer tijdens de Eerste Wereldoorlog* [online] <https://www.reizen-met-de-trein.nl> (geraadpleegd op 03.03.2020).

⁶⁸ Spoortracé reeds aangeduid op de mutatieschets van 1854. S.N. 1853: Ville d'Ypres – conseil communal, *Le Progrès* (27 oktober) [online] <http://www.historischekranten.be> (geraadpleegd op 03.01.2020); KA Brugge, Mutatieschetsen en bijhorende staten, 1854/6.

⁶⁹ De nieuwe pacht voor negen jaar ging in op 1 oktober. S.N. 1876: Burgerlijke godshuizen der stad Yperen. Verpachting van landgoederen, *De Toekomst* (26 maart) [online] <http://www.historischekranten.be> (geraadpleegd op 03.01.2020).

⁷⁰ Ook op Britse loopgravenkaarten van 1917 en 1918 is een gebouw aangegeven bij de poel, zij het weinig precies. KA Brugge, Mutatieschetsen en bijhorende staten, 1892/28 (schets ontbreekt), 1921/37, 1928/145.

Beschermingsdossier: Wederopbouwhoeve 'De Pollepel' met cichorei- en tabaksast, en Britse schuilplaats - monument

en Roeselare voor een aanzienlijke export naar vooral Frankrijk, Duitsland en Groot-Brittannië.⁷¹

Volgens het eigendomsregister van de Commissie Burgerlijke Godshuizen pachtten weduwe Dezeure & kinderen aan het einde van de 19de eeuw of het begin van de 20ste eeuw de hoeve. Tot 1 oktober 1908 was Henri Vandenbroucke pachter. Gaston Vandenbroucke (geboren in 1881) was van 1908 tot 1917 ingeschreven als pachter.⁷²

1.3. Historisch overzicht: Eerste Wereldoorlog, wederopbouw & begraafplaats

1.3.1. De 'Pollepelhoeve' tijdens de Eerste Wereldoorlog

De 'Pollepelhoeve', op ongeveer één kilometer van de stad Ieper, kwam tijdens de Eerste Wereldoorlog volop in het oorlogsgewoel terecht. Tijdens de Eerste Slag bij Ieper (19 oktober-22 november 1914) kreeg Zillebeke het hard te verduren. Vanaf eind oktober was het een doelwit voor Duitse artillerie. De bevolking vluchtte dan ook en einde 1914 was Zillebeke helemaal verlaten, op enkele gezinnen tegen de grens met Ieper na.⁷³ Gaston Vandenbroucke stond tot 1917 ingeschreven als pachter op de 'Pollepelhoeve'.⁷⁴ Of hij er (met zijn gezin) ook echt bleef tot 1917 is twijfelachtig.⁷⁵

Gedurende vier oorlogsjaren lag de 'Pollepelhoeve' steeds in geallieerd gebied, met een wisselende afstand tot de frontlijn (**5.3., fig. 24**). Spoorlijn 69 speelde tijdens de oorlog geen rol op transportvlak. Ook hadden Duitse militairen op 6 oktober 1914 de sporen achter de 'Pollepelhoeve' opgeblazen.⁷⁶ In de bedding van de spoorlijn werden wel schuilplaatsen uitgegraven, aangeduid met "*Railway dugouts*" (**5.3., fig. 25**, Britse loopgravenkaart, mei 1917). Gaandeweg werd er in de omgeving van de hoeve en van de Zillebekevijver een netwerk van loopgraven en smalspoorlijnen aangelegd. Een klein spooreplacement ten noordwesten van de 'Pollepelhoeve', aangeduid als "*Zillebeke Lake Siding*",⁷⁷ verscheen na de Derde Slag bij Ieper (31 juli-10 november 1917) op militaire stafkaarten, zoals een Brits exemplaar van maart 1918 (**5.3., fig. 27**). De hoeve dankte haar Engelse naam "*Transport Farm*" (**5.3., fig. 25**, Britse loopgravenkaart, mei 1917) aan deze transportlijnen. Ter hoogte van "*Transport Farm*" kruisten twee smalspoorlijnen elkaar (**5.3., fig. 27**, Britse loopgravenkaart, maart 1918). Het eerste spoorlijntje liep langs de Komenseweg naar "*Zillebeke Lake Siding*". Het tweede spoorlijntje, de "*C2-line*", kwam vanuit Voormezele (geallieerd gebied), liep door de "*Tunnel Junction*" onder de spoorwegberm, raakte bijna de hoevegebouwen, stak de Komenseweg over en vervolgde langs de westdijk van de Zillebekevijver zijn weg richting front.

Reeds vanaf april 1915, tijdens de Tweede Slag bij Ieper (22 april-24 mei 1915), werden de eerste doden begraven ten zuiden van de hoeve.⁷⁸ Vanaf 1916 werden er "*Advanced*

⁷¹ Becuwe s.d.

⁷² SA Ieper, CBG_L_015.

⁷³ Lescouhier 1932, 42-43; Vandemaele & Coudron 1974, 184-185.

⁷⁴ SA Ieper, CBG_L_015.

⁷⁵ De bevolking van het nabije Ieper werd in 1915 verplicht geëvacueerd. Het gezin Vandenbroucke verbleef gedurende een deel van de oorlog in Marconne (Pas-de-Calais). Zijn dochter Elisabeth werd daar in 1916 geboren. Comyn s.d.

⁷⁶ Hevige bombardementen op het Ieperse station zorgden ervoor dat (in geallieerd gebied) enkel nog het tracé Hazebrouck-Poperinge kon gebruikt worden. Vandemaele & Coudron 1974, 184; Van Rookhuijzen N. 2017: *Treinverkeer tijdens de Eerste Wereldoorlog* [online] <https://www.reizen-met-de-trein.nl> (geraadpleegd op 03.03.2020).

⁷⁷ Hierop liepen verschillende spoorlijnen dood en konden materiaal en ook militairen 'in- of uitgeladen' worden.

⁷⁸ Het opschrift "*1915 Railway Dugouts Burial Ground (Transport Farm) 1918*" op de omheiningsmuur van de begraafplaats herinnert ook aan het begin van de begravingen.

Dressing Stations" of vooruitgeschoven verbandposten ingericht in de dugouts en op de hoeve.⁷⁹ Door deze medische post, bekend als "*Railway Dugouts ADS*", kwamen er veel graven bij in 1916 en 1917.⁸⁰ In de zomer van 1917 werd de omgeving van "*Transport Farm*" en ook een groot aantal graven vernietigd door artillerievuur.⁸¹ Ondanks herhaalde vernietigingen werd de begraafplaats gebruikt tot het einde van de oorlog. In november 1918 waren er 1705 militairen begraven.⁸² 258 graven waren echter verwoest en niet langer aangeduid.

Bij de kruising van de twee smalspoorlijntjes, in het veld tegenover de hoeve (ten oosten van de Komenseweg), bouwden de Britten na november 1917, en vermoedelijk in de loop van 1918, één of meerdere bomvrije betonnen schuilplaatsen of *shelters*.⁸³ Gezien de ligging nabij de medische post op "*Transport Farm*" kun(nen) deze bunker(s) gediend hebben voor het transport van gewonden.⁸⁴ Deze werden dan per smalspoor aangevoerd en bij de schuilplaats(en) 'uitgeladen' om naar de medische post op de hoeve te worden gebracht of om van de hoeve te worden overgebracht naar het andere spoor richting "*Zillebeke Lake Siding*". Bij een hevig bombardement konden de gewonden of het (medisch) personeel ook in de bunker schuilen. De vandaag bewaarde schuilplaats behoort tot een type betonnen bunkers dat het Britse leger pas na de Derde Slag bij Ieper (31 juli-10 november 1917) massaal bouwde. Bij deze gemakkelijk en snel te bouwen bunkers werd het betonnen dak gegoten bovenop de gebogen stalen (en dus zware) golfplaten of 'olifantenplaten' ("*elephant plates*") (**5.3., fig. 39-40**). Het plafond in gegolfd plaatijzer zorgde ook voor een betere bescherming van wie bij een beschieting in de bunker schuilde. Dit type bunker is erg herkenbaar door zijn halve cilindervorm, en werd al gauw één van de Britse standaardontwerpen. Op de Duitse "*Feindkarte*" van juni 1918 (**5.3., fig. 29**) is de opstelling van een mortier aangegeven ter hoogte van deze bunker(s).⁸⁵

De frontlijn naderde tijdens het Duitse Lenteoffensief, in het voorjaar van 1918, het dichtst. De Duitse linies bevonden zich nu aan de zuidrand van de Zillebekevijver, op een paar honderd meter van de hoeve. De westdijk van de vijver bleef echter in geallieerde handen. Door dit Duitse offensief kwamen de smalspoorlijnen erg dicht bij de frontlijn te liggen en werden ze mogelijk beschadigd en onbruikbaar.

De 'Pollepelhoeve' en de militaire begraafplaats op luchtfoto's

Op een Britse luchtfoto van maart 1916 (**5.3., fig. 30**) telt de directe hoeveomgeving enkele kleinere bomkraters, in de omhaagde moestuin en net ten zuiden van de hoevepoel.⁸⁶ De boerenwoning, ten noorden van het erf, was nog niet beschadigd, net zoals de herberg 'Steenen Haene' aan de overzijde van de weg. Binnen de nog zichtbare contouren van de deels vernielde stal- en schuurvleugel, ten zuiden van het erf, was er een wellicht betonnen oorlogsconstructie ondergebracht. Het onbeschadigde, geïsoleerde gebouw bij de hoevepoel was de cichorei-ast (functie onzeker) van 1892. De opdeling van

⁷⁹ S.N. s.d.: *Derbyshire Territorials in the Great War - a pictorial history* [online] <https://derbyshireterritorials.wordpress.com/the-great-war-1914-1918/1915-2/north-midland-field-ambulances> (geraadpleegd op 10.01.2020).

⁸⁰ Reed 1999, 72-75.

⁸¹ Reed 1999, 72.

⁸² Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Railway Dugouts Burial Ground* [online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/201166> (geraadpleegd op 28.01.2020); Reed 1999, 72.

⁸³ Volgens de landbouwer waren er oorspronkelijk meerdere bunkers, maar zijn er een aantal afgebroken.

⁸⁴ Oldham 2014, 208-209.

⁸⁵ *Feindkarte*, 28.06.1918. The Western Front Association in association with the Imperial War Museum 2010: *Mapping the front. German maps. Great War Trench Map DVD Collection*.

⁸⁶ Imperial War Museum, dianummer 9212. Via Kenniscentrum IFFM.

de weide ten zuiden van de poel in smalle kavels wijst mogelijk op de geïmproviseerde begraafplaats, maar graven zijn niet afleesbaar. De Britse luchtfoto van 26 september 1916 toont de gedeeltelijke vernieling van de herberg en de bewaarde bomenrij nabij de hoeve langs de Komenseweg (zuidelijk deel).⁸⁷ Op een Duitse luchtfoto van april 1917 lijkt de stal- en schuurvleugel totaal verdwenen, maar hadden de andere hoevegebouwen wel stand gehouden (**5.3., fig. 31**).⁸⁸ Op de begraafplaats waren nu tegenaan de weg zeven parallelle kavels duidelijk afleesbaar. Op een Duitse luchtfoto van 25 mei 1917 lijken de smallere kavels van de begraafplaats naar het westen, naar de spoorweg, opgeschoven (**5.3., fig. 32**).⁸⁹ Op de plaats van het verdwenen stal- en schuurvolume lijkt er nu een tweede oorlogsconstructie gebouwd te zijn.

In de zomer van 1917 volgde de totale vernieling door artillerievuur van de tot dan gespaarde hoevegebouwen.⁹⁰ Op de tekening "*Near Transport farm (Ypres)*" (1917) van William Hugh Duncan Arthur (1892-sterfjaar onbekend), een Britse kunstenaar van het *Royal Army Medical Corps*, is van de ruïne van de boerenwoning enkel nog de zijgevel met schoorsteen herkenbaar (**5.3., fig. 38**).⁹¹ Ook luchtfoto's tonen de gevolgen. Op een Brits exemplaar van januari 1918 was het gebied tussen de Komenseweg en de Zillebekevijver verworpen tot een kraterlandschap.⁹² Het tracé van het smalspoorlijntje van de westdijk van de Zillebekevijver naar de hoeve is afleesbaar, maar van één of meerdere bunkers is er nog geen spoor. Op de Britse luchtfoto van februari 1918 zijn, temidden de kraters, beide smalspoorlijnen en ook "*Zillebeke Lake Siding*" afleesbaar (**5.3., fig. 33**).⁹³ De locatie van de hoeve vermoedt men enkel nog aan de poel. De Britse luchtfoto van 17 juli 1918 toont dezelfde totale verwoesting, met ten noorden van de poel een krater waar voorheen een hoevegebouw stond (**5.3., fig. 34**).⁹⁴ Bij het kruispunt van smalspoorlijnen zijn mogelijk één of meerdere bunkers traceerbaar. Een Duitse luchtfoto van 13 september 1918 toont honderden, intussen herstelde kruisen (**5.3., fig. 35**).⁹⁵ Op meerdere plaatsen zijn de graven echter opnieuw verwoest door granaatslagen. Deze luchtfoto bevestigt dat de graven zich tijdens het laatste oorlogsjaar of -jaren vooral ten zuidwesten van de hoevepoel, naar de spoorweg toe, bevonden en niet aan de straatzijde. De bomkrater op het hoeve-erf was volgelopen met water.

1.3.2. Wederopbouw van de 'Pollepelhoeve' door architect Cyrille Schmidt

Vanuit Marconne (Pas-de-Calais) trok Gaston Vandenbroucke op het einde van de oorlog of kort erna naar Passendale.⁹⁶ In april 1921 keerde hij terug naar Zillebeke om er opnieuw pachter te worden van de 'Pollepelhoeve'. De gebouwen van het landbouwbedrijf waren op dat moment echter nog niet heropgebouwd. De 'situatie na' van de mutatieschets van 1921 geeft geen aanduiding van de vernietigde hoevegebouwen maar wel van de grote weide ten zuiden ervan.⁹⁷ De tijdens de oorlog aangelegde begraafplaats was nog niet afgesplitst

⁸⁷ Australian War Memorial, dianummer 10239. Via Kenniscentrum IFFM.

⁸⁸ Bayerische Hauptstaatsarchiv, diannummer 13767. Via Kenniscentrum IFFM.

⁸⁹ Bayerisches Hauptstaatsarchiv, diannummer 13755. Via Kenniscentrum IFFM.

⁹⁰ Reed 1999, 72.

⁹¹ 2de luitenant in het 9de bataljon van het *South Staffordshire Regiment*. *William Hugh Duncan Arthur* [online] https://www.lissllewellyn.com/show-5905-A_501.htm (geraadpleegd op 10.01.2020).

⁹² Van de hoeve(locatie) kwam enkel de poel in beeld. Imperial War Museum, dianummer 19002. Via Kenniscentrum IFFM.

⁹³ Imperial War Museum, dianummer 19003. Via Kenniscentrum IFFM.

⁹⁴ Imperial War Museum, dianummer 9387. Via Kenniscentrum IFFM.

⁹⁵ Stichelbaut & Chielens 2013, 314-315.

⁹⁶ Comyn s.d.

⁹⁷ Om evidente redenen stokten de opmetingen in de jaren 1920 in de frontzone. De data van de kadastrale mutaties geven dan ook geen indicatie voor de reële wederopbouw. De 'situatie voor' van 1921 met de vooroorlogse configuratie (ontbrekende 'staat') gaat

Beschermingsdossier: Wederopbouwhoeve 'De Pollepel' met cichorei- en tabaksast, en Britse schuilplaats - monument

als apart perceel. Aan de oostzijde van de weide, tegenaan de straat, was er een kleine constructie gebouwd. Bij de schets werd met potlood "G. Vandenbroeck" genoteerd. Wellicht ging het om een noodwoning voor de teruggekeerde landbouwer, want de 'staat' van 1928 benoemde de (dan reeds verdwenen) constructie als huis.⁹⁸

Wederopbouw door de staat: bouwplannen, meetstaat en aanbesteding

Nochtans kregen de wederopbouwplannen voor de hoeve reeds in 1920-1921 concrete vorm. Daarvoor vormt het archief van de Dienst der Verwoeste Gewesten de bron bij uitstek.⁹⁹ Op 11 juni 1920 ondertekenden de Hoog Koninklijk Commissaris en een vertegenwoordiger van de Burgerlijke Godshuizen een contract voor wederopbouw door de staat. Dit in januari 1920 ingestelde wederopbouwstelsel hield de verplichting in om te werken met een architect of bouwmeester en een openbare aanbesteding.¹⁰⁰ Het bouwen met een vergunning op basis van een door een architect opgemaakt plan vormde in het landelijk gebied een nieuw gegeven. Door de invoering van deze verplichting liep de wederopbouw door de staat dan ook vooruit op de verruimde impact van de overheid op de private architectuur. Voor de 'Pollepelhoeve' werd Cyrille Schmidt (1877-1954), op dat moment nog in Poperinge verblijvend, als "bouwmeester" aangesteld (**5.3., fig. 41**). Van zodra de gebouwen onder dak waren, moest pachter Vandenbroucke ze in gebruik nemen. Zo niet kon de staat er kosteloos werklieden huisvesten. De inschatting van de aard en de waarde van de vooroorlogse, her op te bouwen hoeve ontbreekt in dit dossier.

In het niet gedateerde overzichtsplan ("*plan d'ensemble et d'orientation*") van de hoeve hield Schmidt weinig rekening met de terreinsituatie (**5.3., fig. 42**). De aanduiding van de straat vormt het enige referentiepunt uit de omgeving, en de noordpijl strookt niet met de realiteit. Volgens dit plan zouden drie gebouwen U-vormig rond het erf opgesteld worden:

- ten oosten van het erf, de boerenwoning evenwijdig met de straat. De voorgevel van het huis ligt direct aan de straat,
- ten noorden van het erf, het L-vormige stalvolume met koestal, voederkeuken ("*provisions*"), paardenstal en het bakhuis. Deze "*fournil*" functioneerde als bakoven ("*four à pain*") en voederkeuken voor de met een haakse uitbouw aansluitende varkensstal,
- ten westen van het erf, de schuurvleugel. Hierin zijn de aardappelkelder, de kalverstal en twee wagenhuizen geïncorporeerd. De "*remise à chariots*" bevindt zich aan het linker uiteinde, een smaller wagenhuis aan het rechter uiteinde.

Er waren aparte bouwplannen voor het huis, de stallen, de schuur én ook voor de cichorei-ast ("*Séchoir à Chicorée*") die ontbrak in het overzichtsplan. Schmidt ondertekende deze niet gedateerde plannen meestal als "*architecte*". Per gebouw werd ook een meetstaat of bestek opgemaakt, dat het materiaalgebruik voorschreef¹⁰¹:

- beton in steenslag voor funderingen,
- het gebruik van lokale steen, voor opgaande muren met gewone mortel, voor dorpels (soms in hardere steen) met cementmortel,
- rond de gebouwen werd een "*troittoir 'steendam' en brique locale sur champ*" (bakstenen op hun kant) voorzien,
- gewelven van een halve lokale steen met gewone mortel,
- cementering van (gier)putten en kelders, en van het magazijn van de ast met Portlandcement,
- kapconstructies in "*sapin rouge du nord*", gedekt met rode pannen,

wellicht terug op de mutatie van 1892 (ontbrekende schets). KA Brugge, Mutatieschetsen en bijhorende staten, 1921/31.

⁹⁸ KA Brugge, Mutatieschetsen en bijhorende staten, 1928/145.

⁹⁹ ARA Brussel, Dienst der Verwoeste Gewesten, dossiers 6031 en 9906.

¹⁰⁰ Historische nota (bijlage 5.5.).

¹⁰¹ Enkel de meetstaat voor de schuur met wagenhuis is gedateerd (27 juni 1922).

- ook voor plankenvloeren, deuren, vensters en luiken werd dennenhout voorgeschreven,
- voor de trap in de ast werd olmenhout voorzien,
- zoals ook aangegeven op de bouwplannen werden er boordplanken ("*planches de rive*") voorzien voor de ter hoogte van de zijgevels licht overkragende zadeldaken. Uit foto's van 1926 (**5.3., fig. 56**) en 1938 (**fig. 47**) blijkt echter dat dit systeem niet uitgevoerd werd en vervangen werd door een vlakke afboording van de zijgevels,
- in de stallen werd onder meer beton voorgeschreven voor de tussenschotten tussen de staanplaatsen van de koeien en voor de eetbakken voor de paarden,
- om hygiënische redenen moesten de stallen gewit worden met kalkmelk.

De aanbesteding op 26 augustus 1921 werd toegewezen aan de Brusselse aannemer J. Devreux.¹⁰² De wederopbouw van de hoeve kon nu van start gaan. Eind juli 1923 was de hoeve heropgebouwd, zoals blijkt uit een inspectierapport.¹⁰³ Wel moesten de stoepen nog (opnieuw) gevoegd worden, de kelders waterdicht gemaakt en het houtwerk nagekeken. Een waterput was opnieuw te maken en de mestput dicht bij de stallen te brengen. Algemeen werd opgemerkt dat het metselwerk erg onregelmatig was en de voegen te breed. In een reactie (in potlood genoteerd) ontkende de aannemer dat de funderingen (sic) overdreven waren. Enkel ter hoogte van een grote obusput, bij de paardenstal, waren ze breder opgevat. Hier kan de link gelegd worden met het kraterlandschap dat luchtfoto's van het laatste oorlogsjaar laten zien.

Voorlopige en definitieve oplevering van de werken ontbreken in het dossier. Wellicht werd het wederopbouwdossier pas afgesloten na de voltooiings- en herstellingswerken in 1927 en 1928.¹⁰⁴ De hoeve was intussen sinds enkele jaren wel opnieuw in exploitatie. De pachter was in april 1921 teruggekeerd, en zal wellicht zo snel mogelijk de nieuwe gebouwen (deels) in gebruik genomen hebben.

In 1928 noteerde het kadaster de wederopbouw van de hoeve op het oude hoeveperceel (in situ) en de afsplitsing van de begraafplaats "*Railway Dugouts Brit. Cem. (Transport Farm)*" (benaming op de schets) van de weide.¹⁰⁵ De begraafplaats maakte een ex situ wederopbouw ten zuiden van de verwoeste gebouwen uiteraard onmogelijk. Hoewel men dus op de oude site bleef, werd er totaal geen rekening gehouden met de vooroorlogse hoeveconfiguratie. Wellicht hield dit verband met de verregaande vernietiging van de gebouwen, wat hergebruik van funderingen of muren uitsloot. Anderzijds was dit ook kenmerkend voor het streven van architect Cyrille Schmidt naar een rationelere landbouwuitlegging. Zijn architectenpraktijk was overigens vooral op hoevebouw gericht.

Hoeveconfiguratie en -architectuur afwijkend van het wederopbouwplan

Schmidt opteerde voor een configuratie met drie deels vrijstaande bestanddelen, U-vormig rondom het erf gegroepeerd (in de plaats van de vooroorlogse opstelling met twee parallelle volumes). Hierbij week hij op een aantal vlakken af van zijn overzichtsplan:

¹⁰² Het aannemersbedrijf uit Sint-Gillis was bij de wederopbouw van de frontstreek vooral actief in Ieper en Zillebeke. Notebaert, Neumann & Vanden Eynde 1986, 185.

¹⁰³ Inspectierapport (De) Smet van 21 juli 1923. ARA Brussel, Dienst der Verwoeste Gewesten, dossier 6031.

¹⁰⁴ Het betreft kleine herstellingen en verbeteringen. "*Voltooiingswerken op de hofstede bewoond door Gaston Vandenbroucke*", 20 maart 1927; "*meetstaat der uit te voeren herstellingswerken*", 1928. ARA Brussel, Dienst der Verwoeste Gewesten, dossier 6031.

¹⁰⁵ De 'situatie voor' van 1928 geeft nog steeds de vooroorlogse hoeve weer. Het enige verschil met de 'situatie voor' van 1921 is dat de vermoedelijke ast bij de poel 'in 1928' een apart perceel vormde. Ook de 'staat' van 1928 verduidelijkt de vooroorlogse functie van dit gebouw niet. De vermoedelijke noodwoning aan de oostzijde van de begraafplaats leek intussen verdwenen. KA Brugge, Mutatieschetsen en bijhorende staten, 1928/145.

- de boerenwoning en het L-vormige stalvolume werden grotendeels zoals op het plan uitgevoerd. Toch werd het stalvolume opgeschoven zodat de zijgevel ervan op één lijn kwam te liggen met de straatgevel van de woning. De kleine ruimte tussen de stallen en het huis werd ingevuld met een afdak onder lessenaarsdak. Op de mutatieschets van 1928 (**5.3., fig. 43**) vormen woning en stallen samen dan ook één T-vormig volume. De afsluiting van het afdak (aan de straatzijde) met een smal muurtje is blijkens een foto van 1938 (**fig. 47**) wellicht oorspronkelijk. Hierdoor werd de tocht op het erf beperkt,
- de representatieve gevel van de woning is zoals op het plan naar de straat gericht, maar wordt wel voorafgegaan door een voortuin,
- de schuur werd niet parallel met de woning en de straat heropgebouwd, maar haaks erop. Hierdoor kwam ze wellicht deels de plaats van de vooroorlogse schuur- en stalvleugel,
- hoewel het geïsoleerde gebouw bij de poel, voor de oorlog vermoedelijk reeds een ast, ontbrak op het overzichtsplan, werd de cichorei-ast wel degelijk heropgebouwd op basis van een apart ontwerp (**5.3., fig. 52**).

Ook in de gevelarchitectuur werd er afgeweken van de bij de Dienst der Verwoeste Gewesten ingediende plannen:

- bij de voorgevel (straatgevel) van de boerenwoning verving één breed centraal dakvenster met in- en uitgezwenkte top twee smalle dakvensters met puntgevel (**5.3., fig. 45-46**). Het smalle dakvenster met puntgevel boven de deur van de erfgevel was in 1984 niet meer aanwezig. Het is onduidelijk of het ooit gerealiseerd werd,
- in de voortuin van de woning werd een Lourdesgrotje in ijzerzandsteen gebouwd. Dit dateert uit de wederopbouwperiode of uit de daaropvolgende decennia,
- het rechter wagenhuis ("remise") van de schuur werd niet gevat onder een lager schilddak tegen de zijgevel, maar onder het doorgetrokken zadeldak (**5.3., fig. 50-51**),
- het laadvenster van het stalvolume werd ingeplant boven de poort van de voederkeuken, en niet boven de koestal (**5.3., fig. 48-49**).

De configuratie van de gebouwen van de 'Pollepelhoeve' is kenmerkend voor de door architect Schmidt gebouwde hoeves:

- de boerenwoning is beeldbepalend ingeplant met de representatieve langsgevel naar de straat gericht (nok van het zadeldak parallel met de straat) (**5.3., fig. 46-47**),
- vanaf de straat bekeken wordt het volume van de woning links en rechts geflankeerd door de zijpuntgevels van de schuur en het stalvolume,
- de ast, omwille van het brandgevaar op enige afstand van de andere hoevegebouwen gelegen, is parallel opgesteld met de schuur en de stallen.

Deze configuratie wordt goed geïllustreerd door de foto van "*Transport farm cemetery*" met de hoeve op de achtergrond, in augustus 1926 gemaakt door de Britse geestelijke A.P. Gower-Rees (**5.3., fig. 56**).¹⁰⁶ We zien de in U-vorm rond het erf opgestelde bakstenen gebouwen onder roodpannen zadeldaken. De stallen, de schuur en de chicorei-ast komen het duidelijkst in beeld. Boven de nokken van stallen en schuur steekt het dak van de hogere boerenwoning uit. De stallen zijn nog niet verlengd met één travee onder doorgetrokken zadeldak (interbellum, huidige linker travee vanaf het erf bekeken) en tegen de rechter zijgevel van de schuur is nog geen aanbouw onder lessenaarsdak gebouwd

¹⁰⁶ Deze geestelijke maakte met zijn familie een pelgrimage naar de slagvelden van Frankrijk en België. Jakealoo 2016: *Paying Respect: a Pilgrimage to France and Belgium in 1926* [online] <https://militaryandfamilyhistory.blog> (geraadpleegd op 03.01.2020).

Beschermingsdossier: Wederopbouwhoeve 'De Pollepel' met cichorei- en tabaksast, en Britse schuilplaats - monument

(jaren 1950?).¹⁰⁷ Uiteraard is de open loods van 1941 ten zuiden van de hoeve nog niet te zien op de foto.¹⁰⁸

Kenmerkend voor hoeves die eigendom waren van de Commissie Burgerlijke Godshuizen, is het rood-wit geschilderde houtwerk, meteen ook de kleuren van het Ieperse wapenschild. Dat de poorten en deuren van deze recente aanbouwen ook deze kleuren kregen, getuigt van een voortlevende traditie.

In 1956 werd de Komenseweg ter hoogte van de hoeve verbreed en rechtgetrokken.¹⁰⁹

1.3.3. Wederopbouw & evolutie van de ast: vanaf 1942 ook tabaksast

De 'Pollepelhoeve' werd bij de wederopbouw opnieuw uitgerust met een geïsoleerd opgestelde cichorei-ast bij de poel in de weide ten zuiden van de hoeve. Een apart plan voorzag in de wederopbouw van de "*Séchoir à Chicorée*". Het kadaster noteerde in 1928 de wederopbouw van de "*suikerij droogerij*".¹¹⁰ De inplanting van de ast wijzigde wel in vergelijking met voor de oorlog: de nok ervan staat niet meer haaks op de schuur, maar loopt parallel met de nok ervan.

Tijdens de Eerste Wereldoorlog had de cichoreiteelt zwaar te lijden gehad onder het oorlogsgeweld. Van de meer dan 80% die West-Vlaanderen vóór de oorlog van het cichorei-areaal voor zijn rekening nam, lag immers een groot deel in de frontstreek. Ook veel cichorei-asten waren vernield. Kon de cichoreiteelt zich na de oorlog niet onmiddellijk hernemen, toch slaagde West-Vlaanderen er vrij vlug in zijn vooroorlogse dominante rol in de cichoreibonenproductie terug op te nemen. In 1929 kende België opnieuw een uitzaai van 6400 ha cichorei, waarvan het leeuwenaandeel (5744 ha) in West-Vlaanderen.¹¹¹

Het grondplan van cichorei-asten veranderde niet in de wederopbouwperiode. Kenmerkend voorzag het bouwplan van Cyrille Schmidt in drie compartimenten¹¹²:

- het magazijn voor het opslaan van de droge cichoreibonen, in afwachting van de verkoop,
- de snijkamer voor het in kleine stukken snijden van de cichoreiwortels,
- de eigenlijke ast voor het drogen van de cichoreibonen.

Volgens dit plan zou de ast twee gemetselde eestovens en daarboven slechts één eestvloer tellen. Tussen de ovens en de eestvloer bevond zich een kubusvormige warmluchtkamer of 'hel'. Plaatijzeren dakjes boven de ovens in de 'hel' moesten de warmte beter verdelen en verhinderen dat stof of andere deeltjes in het vuur vielen.

Mogelijk met het oog op een betere luchtstroming werd het bouwplan echter in spiegelbeeld uitgevoerd. Het magazijn kwam ten oosten (naar de straatzijde) en de ast ten westen (naar de begraafplaats). Ook de typologie van de ast werd bij de uitvoering bijgestuurd naar deze van de hoogast. Daarmee sloot de ast aan bij de evolutie van de astenbouw in de tweede helft van de 19de eeuw:

- hierbij werden twee plaatijzeren eestvloeren boven elkaar geplaatst,
- om deze twee eestvloeren binnen de voorziene twee bouwlagen te realiseren werd de warmluchtkamer ingeruild voor een tweede eestvloer en werden de bakstenen eestovens waarschijnlijk vervangen door open vuurmanden,
- meestal vertoont de bovenste droogvloer grotere perforaties dan de onderste vloer. Door de zeer fijne perforaties in de onderste vloer gingen er geen droge wortels verloren en werd het opscheppen van de droge bonen vergemakkelijkt.

¹⁰⁷ Deze kleine uitbreidingen waren in 1957 nog niet geregistreerd. KA Brugge, Mutatieschetsen en bijhorende staten, 1957/59.

¹⁰⁸ KA Brugge, Mutatieschetsen en bijhorende staten, 1941/8.

¹⁰⁹ KA Brugge, Mutatieschetsen en bijhorende staten, 1956/28.

¹¹⁰ KA Brugge, Mutatieschetsen en bijhorende staten, 1928/145.

¹¹¹ Becuwe s.d.

¹¹² ARA Brussel, Dienst der Verwoeste Gewesten, dossier 6031.

Het drogen van cichoreibonen op een hoogast verliep meestal als volgt:

- eerst werden de cichoreiwortels gedurende 12 uur voorgedroogd op de bovenste eestvloer,
- hierbij werden de wortels liefst om de twee à drie uur gekeerd en gemengd,
- daarna opende men de vloerluiken in de bovenste eestvloer om de bonen op de onderste eestvloer te storten. Het voldrogen op de onderste vloer duurde nog eens 12 uur.

In een etmaal gaf dit type ast een resultaat van ongeveer 45 kg/m². Voorwaarde was wel een goede luchtstroming, want een onvoldoende hoge en slecht georiënteerde ast ondervond hinder bij mist of hevige wind. Bij een te hoge temperatuur van de rookgassen onder de bovenste eestvloer droogden de bonen ongelijkmatig en konden ze ook verbranden. Door de bonen op sommige plaatsen minder dik te leggen, bijkomend te keren of van plaats te wisselen verminderde dit risico.¹¹³

Zoals voorzien in het wederopbouwplan en om een goede luchtstroom te verzekeren werd de nok van het dak boven de eigenlijke ast over een lengte van 1,35m doorbroken door een zadeldakje met luchtstraat. Ter hoogte van de centrale snijkamer stak in de noordelijke langsgevel (naar de schuur gericht) een poort met daarboven een laadvenster, die toegang verleende tot de eerste verdieping. De zuidelijke langsgevel (naar de begraafplaats gericht) werd doorbroken door een deur en een venster. Het aanpalende magazijn was enkel vanuit de snijruimte op de beneden- en bovenverdieping bereikbaar. Omwille van de opslagfunctie had het magazijn blinde muren. De ast was zowel van buiten als via de snijkamer toegankelijk. In de westelijke zijgevel (naar de begraafplaats gericht) gaf een deur toegang tot de eestvuren op het gelijkvloers en stond een laadvenster in verbinding met de bovenste eestvloer op de zolderverdieping. De snijkamer ontsloot behalve deze twee niveaus ook de onderste eestvloer op de eerste of tussenliggende verdieping.

De foto van 1926 van "*Transport farm cemetery*" met de hoeve op de achtergrond toont de chicorei-ast in zijn oorspronkelijke wederopbouwvorm (**5.3., fig. 56**).¹¹⁴ Het gebouw onder zadeldak bewaart nog het kleine zadeldakje met luchtstraat ter hoogte van de cichorei-ast (links, vanaf de begraafplaats bekeken).¹¹⁵ Aan de rechter of straatzijde is het magazijn nog niet verhoogd en omgevormd tot tabaksast. In 1942 noteerde het kadaster immers de "*vergroting en verhoging [van de] suikerdroogery*".¹¹⁶ De vandaag bewaarde typologie toont aan dat het om een uitbreiding met tabaksast van het type Lannoy ging.¹¹⁷ Hierbij werd het cichoreimagazijn verhoogd met één verdieping onder een zuid-noord georiënteerd zadeldak (nok evenwijdig met de straat en haaks op de nok van het hoofddak). Ook een krantenartikel wijst er op dat Gaston Vandenbroucke op de wijk "*Pollepel*" in 1939 reeds tabaksvelden had.¹¹⁸ Dit spoort met de tijdelijke heropleving van deze teelt rond de Tweede Wereldoorlog, vooral in West-Vlaanderen.¹¹⁹ De combinatie van

¹¹³ Becuwe s.d.

¹¹⁴ Jakealoo 2016: *Paying Respect: a Pilgrimage to France and Belgium in 1926* [online] <https://militaryandfamilyhistory.blog> (geraadpleegd op 03.01.2020).

¹¹⁵ De aan de straat gelegen ast van het 'Hospitaalhof' in Elverdinge vormt nog een goed voorbeeld van dit systeem. Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Hoeve Hospitaalhof* [online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/30698> (geraadpleegd op 03.07.2020).

¹¹⁶ Meer specifieke gegevens meldt het kadaster niet. Hoewel het grondplan van de ast ongemoeid bleef, wijzigde de kadastrale exponent. KA Brugge, Mutatieschetsen en bijhorende staten, 1942/7.

¹¹⁷ Architect Lannoy ontwierp dit type tabaksast. Becuwe 2017, 31-34.

¹¹⁸ S.N. 1939: Geweldig onweder richt overgrote schade aan - De oogstvruchten en vooral de tabaksvelden zijn erg beschadigd, *Het Ypersch nieuws* (26 augustus) [online] <http://www.historischekranten.be> (geraadpleegd op 03.01.2020).

¹¹⁹ Becuwe 2017, 16, 32.

een cichorei-ast en een tabaksast zoals bij de 'Pollepelhoeve' vormt een erg uitzonderlijk gegeven, waarvan er slechts enkele gerepertorieerd zijn in Vlaanderen.¹²⁰

Omdat men koos voor een dubbele tabaksast (dubbelast), werden beide langshevels ter hoogte van het magazijn (de blinde muurdelen naar de straat toe) opengewerkt met deuren op drie niveaus. De laaddeuren op de eerste en tweede verdieping werden voorzien van kleine betonnen laadplatformen. Deze deuren waren via een verankerde metalen ladder bereikbaar. Op de eerste verdieping en de zolderverdieping van de centrale (cichorei-)snijkamer werden in de tussenmuur met de tabaksast kijkopeningen voorzien om het droogproces van de tabak te inspecteren. De gelijkvloerse verdieping van de tabaksast werd uitgerust met twee in vuurvaste stenen gemetselde cokesovens, waarop warmluchtbuizen waren aangesloten. Het buizenstelsel was over de gehele gelijkvloerse verdieping gespreid met een betere verdeling van de warme lucht op de bovenliggende astverdiepingen tot gevolg. Het stoken van de eestovens gebeurde van buitenaf via een half onder het maaiveld verzonken toegang. Voor de vereiste ventilatie werden in de oostelijke zijgevel (naar de straat gericht) naast de ovens regelbare openingen gemaakt. Om de luchtstroom te activeren werden op het zadeldak van de dubbelast twee ijzeren windschouwen met vaste eestmuts gezet. Met hetzelfde doel werden in de gevelvelden van de smalle puntgevels van de tabaksast ronde venstertjes (oculi) voorzien. Binnenin werd de dubbelast boven de warmluchtbuizen, ter hoogte van de eerste verdieping, voorzien van een geperforeerde vloer. Tussen de eerste en tweede verdieping en tussen de tweede verdieping en de zolderverdieping werd voor het ophangen van de tabaksranken in de ast een houten latwerk met hangdraden ingebracht. Tussen de laaddeur van de zolderverdieping en het ronde venstertje (oculus) werd in elke puntgevel een ijzeren staaf ingemetseld, waaraan een katrol hing om de tabaksranken binnen te halen.¹²¹ Voor de transformatie van het voormalige cichoreimagazijn tot een tabaksast werd - zoals de ovendeurtjes aangeven - beroep gedaan op de Roeselaarse astenbouwer Soenen-Vandamme.¹²² In 1953 werd een aanbouw onder lessenaarsdak tegen de ast gebouwd.¹²³

1.3.4. Vredige samenhang? 'Railway Dugouts Burial Ground' & 'Pollepelhoeve'

In november 1918 waren er 1705 graven op de Britse militaire begraafplaats 'Railway Dugouts Burial Ground - Transport Farm', waarvan 258 verwoest.¹²⁴ Na de wapenstilstand werden graven uit de omliggende slagvelden en tijdens de oorlog vernietigde of kleinere begraafplaatsen hierheen gebracht. 'Valley Cottages Burial Ground' in Zillebeke vormt een voorbeeld van een vernietigde begraafplaats. Van het verdwenen 'Transport Farm Annexe', 100m ten zuidoosten van 'Transport Farm', wordt één officier met niet teruggevonden graf hier herdacht met een *special memorial*. Met volgens het register 2463 graven rond het jaar 2000 is 'Railway Dugouts Burial Ground' één van de grotere Britse begraafplaatsen. In het totaal zou het gaan om 1342 geïdentificeerde en 320 niet-geïdentificeerde doden uit het Verenigd Koninkrijk, 134 geïdentificeerde en 20 niet-geïdentificeerde Australiërs, 551 geïdentificeerde en 85 niet-geïdentificeerde Canadezen, één geïdentificeerde en drie niet-geïdentificeerde Indiërs, één geïdentificeerde en twee niet-geïdentificeerde Nieuw-Zeelanders en drie geïdentificeerde en één niet-geïdentificeerde Duitsers.

¹²⁰ Het enige andere bekende voorbeeld is tabaks- en cichoreiast in de Oude Heirweg in Moorslede. Becuwe 2017, 41.

¹²¹ Becuwe 2017, 31-32 & 47.

¹²² De Werkhuizen Soenen-Vandamme waren reeds vóór 1888 gespecialiseerd in de productie van geperforeerde ijzeren eestvloeren, aanvankelijk vooral voor cichorei-asten. Op de Wereldtentoonstelling van 1894 in Antwerpen presenteerde dit bedrijf echter volledige mout-, cichorei-, hop- en tabaksasten. Becuwe 2016, 294.

¹²³ KA Brugge, Mutatieschetsen en bijhorende staten, 1953/20.

¹²⁴ Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Railway Dugouts Burial Ground* [online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/201166> (geraadpleegd op 28.01.2020); Reed 1999, 72.

Vermoedelijk in de tweede helft van de jaren 1920 kreeg de begraafplaats zijn definitieve vorm en omvang. De kadastrale afsplitsing van de begraafplaats van de weide in 1928 markeert mogelijk de evolutie van een tijdens de oorlog ontstane, geïmproviseerde begraafplaats naar een architecturaal vormgegeven, naoorlogse begraafplaats.¹²⁵ Het onregelmatige grondplan van de begraafplaats omsluit de zuidwestzijde van het hoeve-erf (met de zijgevel van de schuur) en de weide met de ast aan de zuid- en de oostzijde (**5.3., fig. 58**). In 1930 noteerde het kadaster de afsplitsing van een deel van de poel die voorheen in zijn geheel tot de hoeve behoorde.¹²⁶ In 1938 vond er een afpaling plaats van de begraafplaats en het daartoe behorende deel van de poel.¹²⁷

Na de oorlog bleef de militaire begraafplaats 'Railway Dugouts Burial Ground', in tegenstelling tot kleinere begraafplaatsen, gevrijwaard en uitgewerkt als een monumentale herinneringsplek. De monumentale architectuur van de begraafplaats werd ontworpen door hoofdarchitect Edwin Lutyens (1869-1944) en uitvoerend architect John Reginald Truelove (1886-1942) van de *Imperial War Graves Commission*.¹²⁸ De lage natuurstenen omheiningmuur met opschrift "1915 Railway Dugouts Burial Ground (Transport Farm) 1918" is aan de straatzijde gebogen tussen twee witstenen toegangsgebouwtjes met kenmerkende rondbogige doorgangen. Doordat de omheiningmuur bij de poel onderbroken is, wordt deze bij de beleving van de begraafplaats betrokken.

De nu zo kenmerkende witstenen *headstones* vervingen pas vanaf 1924 de houten kruisen op de Britse militaire begraafplaatsen.¹²⁹ De foto die geestelijke A.P. Gower-Rees in 1926 maakte van 'Transport Farm', toont nog de houten oorlogskruisen (**5.3., fig. 56**).¹³⁰ Wel was het eveneens kenmerkende witstenen *Cross of Sacrifice* bij de poel reeds opgericht. De grasperken van de begraafplaats zijn in meerdere niveaus aangelegd. De meestal vrij onregelmatig geschikte perken van het zuidelijke deel gaan terug op de tijdens de oorlog aangelegde begraafplaats. Op het maar half zo brede deel aan de straatzijde – onder de weide met ast - werden na de oorlog twee *special memorials* opgericht. Dit zijn in een dubbele cirkel opgestelde gedenkstenen voor militairen met door artillerievuur vernietigde graven. Ze gelijken op de *headstones*, maar hebben opschriften zoals "Known to be buried in this cemetery" of "Believed to be buried in this cemetery". De grootste *special memorials* is opgesteld rondom een *Stone of Remembrance* met opschrift "Their name liveth for evermore". Deze monoliet op een sokkel van drie treden, ontworpen door Lutyens, is kenmerkend voor grotere begraafplaatsen (normaal gezien vanaf 400 doden). De kleinere *Valley Cottages Cemetery and Transport Farm Annexe memorials* bevindt zich net onder de poel. De ronde vorm van de *special memorials* verwijst mogelijk naar de vele bomkraters, en wordt ook herhaald in de ronde vorm van de poel.

¹²⁵ Op de schets wordt de begraafplaats benoemd als "Railway Dugouts Brit. Cem. (Transport Farm)". KA Brugge, Mutatieschetsen en bijhorende staten, 1928/145.

¹²⁶ Het basisperceel 230 (teruggaand op het primitief percelenplan, aangeduid als "weiland en water") werd opgedeeld in 230a en 230 b (beide aangeduid als water). Het eerste perceel werd staatseigendom, het tweede bleef eigendom van de Openbare Onderstand. KA Brugge, Mutatieschetsen en bijhorende staten, 1930/13.

¹²⁷ S.N. 1938: Krijgskerkhoven - bericht, *Het Ypersch Nieuws* (9 juli) [online] <http://www.historischekranten.be> (geraadpleegd op 03.01.2020).

¹²⁸ In 1917 opgericht, in de jaren 1960 omgevormd tot *Commonwealth War Graves Commission*. Decoodt 2009; Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Britse militaire begraafplaatsen* [online] <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/themas> (geraadpleegd op 28.01.2020).

¹²⁹ Decoodt 2009; Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Britse militaire begraafplaatsen* [online] <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/themas> (geraadpleegd op 28.01.2020)..

¹³⁰ Deze geestelijke maakte met zijn familie een pelgrimage naar de slagvelden van Frankrijk en België. Jakealoo 2016: *Paying Respect: a Pilgrimage to France and Belgium in 1926* [online] <https://militaryandfamilyhistory.blog> (geraadpleegd op 03.01.2020).

De begraafplaats is rijkelijk getooid met bloemperken, struiken en bomen, waaronder treurwilgen (bij het offerkruis), eiken, berken (onder meer bij *Stone of Remembrance*) en moerascipressen.¹³¹ Op een foto van 1926 (**5.3., fig. 56**) en op prentbriefkaarten (**fig. 59**) zijn recent aangeplante bomen te zien.¹³² Op een luchtfoto van 1971 zien we inmiddels volwassen bomen aan de rand van de begraafplaats en ook bij de cirkelvormige *special memorials* (**5.3., fig. 60**). Ook op een foto van 1998 zien we volgroeide bomen (**5.3., fig. 61**). Op het erf van de hoeve staat een fors exemplaar van een solitaire opgaande witte paardenkastanje. Deze boom werd naar verluidt in de jaren 1920, of zelfs rond 1920, door de *Imperial War Graves Commission* aan de landbouwer-buur van de begraafplaats geschonken.¹³³ Dat deze boomsoort uitzonderlijk is voor een hoeve-erf en dat er ook op de begraafplaats paardenkastanjes stonden, maakt dit verhaal aannemelijk.¹³⁴ Deze bomen werden mogelijk op hetzelfde tijdstip aangeplant als de erfboom. In 2013 werden – met toelating van het Agentschap Onroerend Erfgoed - vijftien aangetaste witte paardenkastanjes op de begraafplaats gekapt. De paardenkastanjes werden perifeer vervangen door twaalf amberbomen en centraal door drie zomereiken (*Quercus robur*).¹³⁵

1.4. Historisch overzicht (synthese): wederopbouwhoeve met diepe wortels

De geschiedenis van de 'Pollepelhoeve', op één kilometer van Ieper, stond in het teken van de politiek-militaire geschiedenis van de stad. Dit was zowel het geval aan het einde van de 16de eeuw, in de 17de eeuw als tijdens de Eerste Wereldoorlog. Tijdens de godsdienststroevelen (einde 16de eeuw) en tijdens de periode van Franse bezetting (bouw van de Vaubanvestingen, 17de eeuw) kwamen strategische overstromingen tot tegen de hoeve. De "*Inondation de Messines*" en ook de aanleg van de "*redoute de Zellebecq*" werden in het laatste kwart van de 17de eeuw weerspiegeld in de pachtcontracten, waarin pachtvermindering voorzien werd voor overstroomde gronden. De tweede helft van de 18de eeuw en de 19de eeuw, met een woelig intermezzo tijdens de Franse Revolutie, vormden daarentegen een gunstige periode voor de hoeve-uitbating.

De oudste afbeelding van de hoeve dateert mogelijk van 1583, maar is wellicht weinig realistisch. In de loop van de 17de en de 18de eeuw tonen opeenvolgende (figuratieve) kaarten een grote continuïteit van een hoeve van het Ieperse Sint-Jansgasthuis omringd door weides. De boerenwoning, met daarachter een groot moestuinperceel, bevond zich ten noorden van het erf. Parallel daarmee was de stal- en schuurvleugel ten zuiden van het erf opgesteld.

De figuratieve kaart van 1790 toont voor het eerst de poel in de weide ten zuiden van de hoeve. Deze poel vormt nog steeds een belangrijk erfgoedelement van de hoevesite en ook van de beschermde militaire begraafplaats ten zuiden ervan. Een belangrijke evolutie was ook de aanleg in de jaren 1850 van spoorlijn 69 ten zuiden van de hoeve. Een volgende mijlpaal vormt de bouw van – naar alle waarschijnlijkheid – een cichorei-ast bij de poel in 1892. Hiermee speelde de landbouwer in op het toenemende belang van cichoreiwortelen als nijverheidsteelt.

¹³¹ Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Railway Dugouts Burial Ground* [online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/201166> (geraadpleegd op 28.01.2020); *Railway Dugouts Burial Ground (Transport-Farm)* [online] <https://www.cwgc.org/find-a-cemetery/cemetery> (geraadpleegd op 28.01.2020).

¹³² Jakealoo 2016: *Paying Respect: a Pilgrimage to France and Belgium in 1926* [online] <https://militaryandfamilyhistory.blog> (geraadpleegd op 03.01.2020).

¹³³ Mondelinge informatie van de huidige landbouwer. Grote parkbomen op een hoeve-erf zijn uitzonderlijk, vaker werd een okkernoot geplant. Meer voorkomend zijn welkomstbomen bij de erftoegang, en traditioneel zijn dat lindes.

¹³⁴ Een notelaar op het erf was een veel evidentere keuze.

¹³⁵ Er was een ziektebeeld en aantasting (witrot en bloedingsziekte) vastgesteld. Dit creëerde een gevaar op takbreuk.

Beschermingsdossier: Wederopbouwhoeve 'De Pollepel' met cichorei- en tabaksast, en Britse schuilplaats - monument

Tijdens de Eerste Wereldoorlog werd in de omgeving van de hoeve en van de Zillebekevijver gaandeweg een netwerk van smalspoorlijnen uitgebouwd, waaraan de hoeve haar Engelse naam "Transport Farm" op loopgravenkaarten dankte. Samen met de "Railway dugouts" in de spoorwegberm werd de hoeve in het oorlogsgebeuren ingeschakeld als vooruitgeschoven verbandpost. Deze medische post verklaart ook de groei van de begraafplaats ten zuiden van de hoeve in 1916 en 1917. Na november 1917, en vermoedelijk in de loop van 1918, werden aan de overzijde van de weg één of meerdere bomvrije betonnen schuilplaatsen gebouwd. Mogelijk werden gewonden per smalspoor aangevoerd en bij de schuilplaats(en) 'uitgeladen' om naar de medische post op de hoeve te worden gebracht. Luchtfoto's uit de Eerste Wereldoorlog tonen de geleidelijke vernietiging van de hoeve. Begin 1918 is de locatie van de hoeve veranderd in een kraterlandschap waarin enkel de hoevepoel en het tracé van de smalspoorlijnen nog oriëntatiepunten vormen.

In 1921-1923 werd de hoeve op het oude hoeveperceel heropgebouwd. De grote Britse militaire begraafplaats 'Railway Dugouts Burial Ground - Transport Farm' maakte een wederopbouw ten zuiden van de verwoeste gebouwen trouwens onmogelijk. Mede vanwege de verwoesting, waarbij de grondvesten zelfs niet meer afleesbaar waren, opteerde architect Cyrille Schmidt van de Burgerlijke Godshuizen voor een nieuwe rationele hoeveconfiguratie met drie deels vrijstaande bestanddelen, U-vormig rondom het erf gegroepeerd. Kenmerkend is het L-vormige stalvolume waarin zowel paarden-, koe- als varkensstallen geïntegreerd waren. Bij de poel werd opnieuw een cichorei-ast gebouwd. Deze werd in 1942 uitgebreid met een tabaksast.

Na de wapenstilstand bleef de ensemblewerking tussen de heropgebouwde 'Pollepelhoeve' en de Britse militaire begraafplaats erg kenmerkend. De erfgoedcluster van deze twee sites vormt een baken in het landschap. De solitaire opgaande witte paardenkastanje op het hoeve-erf, in de jaren 1920 mogelijk door de *Imperial War Graves Commission* aan de landbouwer-buur van de begraafplaats geschonken, versterkt deze band.

1.5. Beschrijving met inbegrip van de erfgoedelementen en erfgoedkenmerken

Een gevelsteen met pollepelembleem, in de geveltop van het brede dakvenster van de boerenwoning (straatzijde), verwijst naar de historische hoevenaam 'De Pollepel'. De historische hoevesite behoorde toe aan het Ieperse Sint-Jansgasthuis. De hoeve en de hoevenaam gaan minimaal terug tot het einde van de 17de eeuw. De tijdens de Eerste Wereldoorlog totaal vernietigde hoeve werd in 1921-1923 heropgebouwd door de Ieperse architect Cyrille Schmidt.

Door inplanting en volumespel van de gebouwen is de hoeve erg beeldbepalend, zowel vanaf de straat, vanaf de Britse begraafplaats als vanaf de spoorweg (vanuit de trein). Zo ontstaat er een sterke ensemblewerking met de beschermde Britse begraafplaats 'Railway Dugouts Burial Ground', waarmee de hoevesite een erfgoedcluster vormt. De witte paardenkastanje op het erf is vanaf de erfoprit en de straat beeldbepalend. Historisch vormt hij een verbindingsteken tussen de begraafplaats en de hoeve. Ook de hogere ast met verticaliserend silhouet in de huisweide ten zuiden van de hoeve heeft een grote impact op de omgeving, vanaf de straat en de Britse begraafplaats.

1.5.1. Het hoeve-erf met boerenwoning, dwarsschuur en stallen

Erf met U-vormig opgestelde volumes - semigesloten volumewerking vanaf de straat

Ondanks de in situ-wederopbouw werden de oude grondvesten niet hergebruikt en kregen de éénlaagse hoevegebouwen een nieuwe U-vormige configuratie rondom het erf. De roodbakstenen gebouwen zijn gevat onder zadeldaken met rode mechanische pannen. Het metselwerk in kruisverband is versterkt met metalen ankers. De schuur en de stallen

hebben dezelfde nokhoogte, het dak van het huis is iets hoger. De licht geknikte dakoverstekken rusten op houten modillons. Ter hoogte van de zijgevels en de dakvensters zijn de uiteinden van de dakoverstekken voorzien van een houten beplanking met een gekartelde onderkant. Op een aantal plaatsen is deze beplanking echter vervangen door rood geschilderde metalen platen. De hoevegebouwen staan niet recht op een windrichting, maar vereenvoudigd gesteld:

- bevindt de boerenwoning op rechthoekige plattegrond zich ten oosten van het erf. De nok van het dak is evenwijdig met de straat. De naar het oosten gerichte voorgevel kijkt naar de straat. Het belang van deze voor- of straatgevel – bedoeld als visitekaartje voor de hoeve - wordt geaccentueerd door de voortuin en het brede dakvenster met pollepelembleem als verwijzing naar de hoevenaam;
- bevindt de dwarsschuur op rechthoekige plattegrond zich ten zuiden van het erf. De nok van het dak staat haaks op de straat en op de boerenwoning;
- bevinden de stallen op L-vormige plattegrond zich ten noorden van het erf. De nok van de lange hoofdvleugel met de koe- en paardenstallen en het aansluitende bakhuis (erfzijde) loopt evenwijdig met de schuur en staat haaks op de straat en het huis. Achter het bevindt zich aan de noordoostzijde de haakse uitbouw van de varkensstal. De nok van de varkensstal loopt evenwijdig met de woning en de straat.

Zowel de schuur, het huis als de stallen zijn vrijstaande gebouwen. Toch staan de boerenwoning en de L-vormige stallen zo dicht bij elkaar dat er een T-vormige plattegrond van woning en stallen ontstaat met een semigesloten, langgestrekte volumewerking vanaf de straat (**5.3., fig. 43**). Doordat het volume van de L-vormige stallen als een blokje langs de noordelijke zijgevel (rechts vanaf de straat) van het huis geschoven is, vormen de oostelijke straatgevel van de woning, de zuidelijke zijgevel (rechts vanaf het erf) van de koe- en paardenstallen en het bakhuis, en de haakse varkensstal één lange lijn. Bovendien is de doorgang van ongeveer anderhalve meter tussen de erfgevel van de stallen en de zijgevel van het huis afgedekt met een lessenaarsdakje en aan de straatzijde afgesloten met een bakstenen muurtje.

De straatgevel van de woning en de hierbij aansluitende gevels van de stallen

De woning telt vijf traveeën en aan de noordzijde één opkamertravee (rechts), met daaronder een getoogd keldervenstertje. De licht getoogde deur (vijfde travee) en vensters zijn gevat onder een geelbakstenen strek. Zeker tot 1984 waren de vensters ingevuld met kruisvormige en tweeledige ramen (opkamer) met kleine roede-verdeling en luiken (**5.3., fig. 46-47**). De twee centrale traveeën zijn bekroond met het brede klokvormige dakvenster, afgelijnd met een rollaag van baksteenkoppen. In het dakvenster steekt een getoogd venster. Daarboven is de halfronde geveltop ingevuld met een natuur- of similitenen gevelsteen met bas-reliëf met afbeelding van een rechtopstaande pollepel. De dakoverstek wordt ter hoogte van het dakvenster onderbroken. De horizontale gevelaflijning wordt hier echter doorgetrokken met een bakstenen rollaag. Een hoge gecementeerde en geschilderde plint komt tot tegen de onderdorpels van de vensters. Deze plint loopt door in het smalle muurtje tussen de straatgevel van het huis en de oostelijke zijgevel (rechts vanaf het erf) van de koe- en paardenstallen en het aansluitende bakhuis. Daarboven steekt een hoog geplaatst getoogd venstertje onder geelbakstenen strek.

Hierbij aansluitend is de oostelijke zijgevel van het bakhuis (rechts vanaf het erf bekeken) ingevuld met twee licht getoogde vensters onder geelbakstenen strek. De bewaarde tweeledige ramen met kleine roede-verdeling en luikduimen (in het houtwerk) brachten licht in de bakoven. Boven deze vensters steekt een getoogd laadvenster op bakstenen onderdorpel. Het laadvenster is ingevuld met een bewaarde houten laaddeur.

Bij de zijgevel van het bakhuis - tevens de vroegere voederkeuken voor de varkens - sluit de langse oostgevel van de varkensstal aan. Deze wordt geritmeerd door vier getoogde

Beschermingsdossier: Wederopbouwhoeve 'De Pollepel' met cichorei- en tabaksast, en Britse schuilplaats - monument

stalvenstertjes onder strek. De noordelijke zijgevel van de varkensstal is uitgewerkt met centraal een getoogde deur en daarboven, in het gevelveld, een venster met houten laaddeur op bakstenen onderdorpel. De deur geeft uit op de centrale mest- en voedergang van de stal. De westelijke langsgewel (achterkant) vormt een binnenhoek met de achtergevel van de paardenstal. Deze achtergevel is geritmeerd door vier staldeuren (waarvan drie dichtgemetseld) en twee stalvenstertjes. Voor deze gevel is de stoep van bakstenen op hun kant bewaard.

De zijgevels van het huis zijn grotendeels blind, op telkens twee smalle getoogde vensters onder strek in de gevelvelden na. In de zuidelijke zijgevel (links vanaf straat bekeken) is het oorspronkelijke houtwerk met kleine roedeverdeling bewaard, en ook de bakstenen onderdorpels.

Voortuin met Lourdesgrotje

De langgestrekte volumewerking van huis en stallen wordt nog benadrukt door de lange, smalle voortuin die langs de straatzijde (ten oosten) afgelijnd is met een lange geschoren sierhaag van liguster (*Ligustrum ovalifolium*). Deze haag lijnt de voortuin ook af langs de erfoprit (ten zuiden) en aan de noordzijde, waar ze doorloopt langs de zijgevel van de varkensstal. Ter hoogte van de voordeur van het huis is de voortuin toegankelijk met een smeedijzeren hekje. Dicht bij de erfoprit is de voortuin verrijkt met een *Lourdesgrotje*. Het naar boven toe versmallend grotje is opgetrokken in plaatselijke ijzerzandsteenschollen, afkomstig uit de getuigenheuvels ten zuiden van Ieper. In de nis bovenaan is een recent vernieuwd beeldje van Onze-Lieve-Vrouw van Lourdes en Bernadette geplaatst. Verder is de voortuin opgevat als een grasperk met enkele sierheesters en bomen.

Uiteraard vormen ook de haaks op de straat gelegen schuur en de koe- en paardenstal beeldbepalende elementen vanaf de straat en de erfoprit. De straatgevel van het huis wordt aan beide zijden visueel begeleid door de zijgevels van de nutsgebouwen. Zichtlijnen worden gecreëerd doordat de zijgevel van de schuur in de as staat van de nok van het huis, en deze van de stallen in de as van de straatgevel van het huis.

Via de gekasseide oprit naar het erf met paardenkastanje en hondenhok

Tussen de zuidelijke zijgevel van de woning (links vanaf de straat) en de oostelijke zijgevel van de schuur (links vanaf het erf) leidt een korte oprit naar het erf. De oprit is verhard met natuursteen van diverse soorten en formaten. Naast blauwgrijze kasseien komen ook andere stenen voor die mogelijk zijn gerecupereerd uit vooroorlogse constructies. De gekasseide stroken deinen uit langs de erfgevels van huis, schuur en stallen. Met uitzondering van deze kasseien en de stoepen rond de gebouwen is het erf onverhard of halfverhard met steenslag. Centraal op het ruime, voor de rest open erf brengt de forse opgaande boom schaduw. De solitaire witte paardenkastanje (*Aesculus hippocastanum*) heeft een geschatte leeftijd van 100 jaar. De stam is enigszins getorst. De vrij onregelmatige kruin steekt boven de gebouwen uit. Het grasperk in de schaduw van de kastanje is de plaats bij uitstek voor het conische hondenhok. Het betreft een bakstenen constructie in een kops verband. Een kleine rechthoekige opening verschaft toegang tot het hok.

Voor de erfgevels van schuur en stallen zijn de stoepen van bakstenen op hun kant bewaard. Voor de wagenhuis- en schuurpoorten werd echter gekozen voor een verharding met 'abrisstenen', voor de poort van de voederkeuken met kasseien. De later aangebouwde linker staltravee (interbellum) is volledig omgeven door 'abrisstenen'. 'Abrisstenen' zijn gestandaardiseerde betonnen bouwstenen afkomstig van afgebroken bunkers uit de Eerste Wereldoorlog, in deze regio meestal Duitse bunkers.

Beschermingsdossier: Wederopbouwhoeve 'De Pollepel' met cichorei- en tabaksast, en Britse schuilplaats - monument

De boerenwoning, ten oosten van het erf: erfgevel

Aan de erfzijde situeren een breed en een smal opkamervenstertje zich links, met daaronder een getoogd keldervenstertjes. Een hoge gecementeerde en geschilderde plint komt tot tegen de onderdorpels van de vensters. De licht getoogde deur (vierde travee) en vensters zijn gevat onder een geelbakstenen strek. Rond de woning is de stoep grotendeels vernieuwd.

De koe- en de paardenstal ten noorden van het erf

De lange stalvleugel is opgedeeld in twee grote koestallen (links aan de erfzijde) en een kleinere paardenstal (rechts aan de erfzijde). De koestallen zijn gespiegeld rond de poort van de voederkeuken. Ten westen (links vanaf het erf) bevindt zich de vaarzenstal van drie traveeën, met ten westen daarvan de later aangebouwde stal van één travee (interbellum). Ten oosten (rechts vanaf het erf) van de voederkeuken bevindt zich de eigenlijke koestal van drie traveeën. De linker travee van deze koestal (erfzijde) is ingenomen door de deur van het buitentoilet. Markerende elementen zijn de rechthoekige poort van de voederkeuken, met daarboven het getoogde laadvenster, en de eveneens getoogde staldeuren en -venstertjes. De poort is gevat onder een metalen I-profiel en een rollaag, de deuren en vensters onder een strek. De kenmerkende tweeledige houten staldeuren van de koestallen zijn bewaard. Het houtwerk van de smallere toiletdeur is gekenmerkt door verluchtungsstroken onderaan en bovenaan. Boven de toiletdeur bevinden zich drie rondbogige gaten van het duivenhok op zolder. Ten oosten (rechts vanaf het erf) van de koestal situeert zich de getoogde deuropening van de paardenstal (vernieuwd houtwerk). Ten oosten daarvan, onder het afdak met lessenaarsdak, bevindt zich de getoogde deuropening met bewaarde deur naar het bakhuis en de voederkeuken voor de varkens. De dorpels van de deuren bestaan uit baksteen op hun kant of uit blauwe hardsteen.

Ook de langse achter- of noordgevel van de koe- en paardenstal wordt geritmeerd door getoogde staldeuren en -venstertjes. Ook hier zijn een aantal tweeledige staldeuren bewaard.

De later aangebouwde staltravee (ten westen van de vaarzenstal) heeft aan de erfzijde slechts één stalvenster. In de achtergevel steken een stalvenster én -deur. Deze travee sluit echter naadloos aan bij de traditionele baksteenarchitectuur. De banden in gele baksteen en de dito strekken van staldeur- en venstertjes refereren aan de geelbakstenen strekken boven de vensters van de boerenwoning. Een ander type metalen ankers en de keramische verluchtungsbuizen verwijzen naar een iets latere bouwperiode. Het metselwerk van de westelijke zijgevel van deze staltravee is tegen het maaiveld versterkt met twee getoogde bogen onder strek, hoewel hieronder geen gierputten steken. Mogelijk zijn deze bogen bedoeld als extra fundering op een door de Eerste Wereldoorlog zwaar geaccidenteerd terrein.

De dwarsschuur ten zuiden van het erf

De *oostelijke zijgevel* (links vanaf het erf) van de schuur is beeldbepalend vanaf de straat en de erfoprit. De verder blinde gevel is in het gevelveld opengewerkt door een getoogd laadvenster met houten laaddeur op bakstenen dorpel.

De *noordelijke erfgevel* toont goed de indeling en de vroegere functies van de schuur. Van links naar rechts zijn het brede wagenhuis, de aardappelkelder, de poortdoorrit met dorsvloer, de opslagruimte, de kalverstal en het smalle wagenhuis afleesbaar. Tegen de westelijke zijgevel (rechts vanaf het erf) is een recentere bakstenen berging onder golfplaten lessenaarsdak aangebouwd (zonder erfgoedwaarde). Het brede wagenhuis is opgebouwd uit een lage, open poort onder metalen I-profiel. Het houten vakwerk met plankenbebording tussen het I-profiel en de dakoverstek is onder de dakoverstek voorzien van houten korbelen. Rechts van het wagenhuis bevindt zich de aardappelkelder. Deze is

toegankelijk via een laag rechthoekig poortje onder rollaag en met blauwhardstenen onderdorpel. De bewaarde houten poort bestaat uit twee vleugels. Rechts van deze kelder is de hoge rechthoekige schuurpoort gevat onder een metalen I-profiel en een verhoogde dakoverstek. De schuurpoort met twee vleugels is voorzien van een klinket.¹³⁶ De verticale verluchtungspleuf en de getoogde deuropening (bewaarde deur) rechts van de schuurpoort horen bij de opslagruimte. Rechts van deze opslagruimte bevindt zich de kalverstal. De getoogde deuropening is ingevuld met een tweeledige houten staldeur. Het westelijke uiteinde van de schuur is ingevuld door de rechthoekige poort van het tweede wagenhuis. De houten poort met twee vleugels is gevat onder een metalen I-profiel, met daarboven een getoogde ontlastingsboog met strek.

Tegen de westelijke zijgevel (rechts vanaf het erf) is de recentere berging aangebouwd. Deze zijgevel was oorspronkelijk ingevuld met een laadvenster. Dit dichtgemetselde venster is nog herkenbaar op de zolder en in de aangebouwde berging.

De *zuidelijke achtergevel* van de schuur heeft een meer gesloten karakter. Het wagenhuis rechts is identiek opgevat als aan de erfzijde. De aardappelkelder is herkenbaar aan een getoogd keldervenstertje met traliewerk. In het midden steekt de rechthoekige schuurpoort met twee houten poortvleugels. Deze is iets lager dan aan de erfzijde, want de dakoverstek is niet verhoogd. Links van de schuurpoort zijn de opslagruimte en de kalverstal respectievelijk herkenbaar aan een verluchtungspleuf en een stalvenstertje. Ook het wagenhuis links is identiek opgevat als aan de erfzijde, maar de poortopening is dichtgemetseld. Hetzelfde type baksteen en ook de foto van 1926 (**5.3., fig. 56**) wijzen er echter op dat deze poort reeds van bij de wederopbouw of kort erna dichtgemetseld was.

Houtwerk met rood-witte beschildering

Het oorspronkelijke houtwerk van deuren, laaddeuren of -luiken, en poorten is grotendeels bewaard of naar historisch model hersteld. Soms zijn de onderkanten verschoeid met metalen platen. Bij dit bewaarde houtwerk is ook steeds het ijzeren hang- en sluitwerk bewaard. Ook de rood-witte beschildering van hoeves in het bezit van de Commissie Burgerlijke Godshuizen is bewaard. Het betreft opgeklampte houten kaders met een houten beplanking. Het houtwerk van huisdeuren en -vensters is daarentegen grotendeels vernieuwd, en ook van de stalvenstertjes. Meestal werd daarbij ook de bakstenen dorpel vervangen in arduin. Uitzonderingen hierop vormen het bewaarde houtwerk met kleine roede-verdeling van vensters in de zuidelijke zijgevel van het huis en in de zijgevel van het bakhuis.

Het interieur van de woning

Het interieur van de woning is gerenoveerd. De oorspronkelijke interieurindeling is niet bewaard. Er kunnen dan ook geen erfgoedelementen en erfgoedkenmerken aan het interieur van de woning toegekend worden.

Het interieur van de stallen

De stallen bewaren deels de vloeren van bakstenen op hun kant met mestgoten. Kenmerkend is ook dat de bakstenen muren en de betonnen gewelven om hygiënische redenen zijn witgekalkt.

In de koestallen rusten de geijzerde betonnen gewelven met metalen I-profielen op overlangse I-balken. Een aantal betonnen slieten (wanden tussen de staanplaatsen) en voederbakken zijn bewaard, evenals een vierkante bakstenen voederbak.

In het geijzerde betonnen plafond van de paardenstal zijn ijzeren haken verankerd. Achter de staanplaats voor het paard zijn de betonnen of gecementeerde voederbak met

¹³⁶ Een klinket of winket is een kleinere deur met hoge boord in een poortvleugel, zodat men in en uit kan zonder de grote poort te openen.

daarboven de ijzeren ruif bewaard. Tussen de ruimte voor het paardentuig en de eigenlijke paardenstal is een houten schuifpoort met bovenaan latwerk bewaard.

Het bakhuis diende bijkomend als voederkeuken voor de haakse varkensstal, waarmee het via een deur verbonden is. Ook hier zijn de vloeren van bakstenen op hun kant en de witgekalkte bakstenen muren en geijzerde betonnen gewelven bewaard. Tegen het gewelf is een metalen overbrengingsas met houten drijf wiel bewaard. Deze dreef machines voor de productie van veevoeder aan. In de hoek met de buitengevel en de varkensstal situeert zich de eenvoudige witgekalkte schouw. Boven de schouwmond fungeert een metalen I-profiel als schouw balk. Een houten trap met dito leuning leidt naar de zolders boven de stallen en het bakhuis. Onder de trap is een gietijzeren pomp met betonnen pompbak bewaard.

In de haakse varkensstal zijn de gewelven overlans ondersteund door ijzeren I-balken. Deze rusten op bakstenen pijlers. Deze stal wordt gekenmerkt door kruisvormige voeder- en mestgangen. Bakstenen muurtjes van iets meer dan 1m hoog bakken de varkenshokken af. Kenmerkend hebben deze witgekalkte muurtjes afgeronde hoeken en gecementeerde, eveneens afgeronde bovenkanten. De hokken zijn toegankelijk via halfhoge houten staldeurtjes met bewaard hang- en sluitwerk. Een uitzonderlijk gegeven is ook dat de openkantelende metalen voederbakjes met dito slotjes bewaard zijn. Deze voederbakjes zijn onder houten lateien geïntegreerd in de muren van de hokjes.

De zolders boven de stallen hebben een L-vormige plattegrond. Cementvloeren dekken er de gewelven af. De naaldhouten spantbenen met makelaar en kruisvormige trekbalken zijn onderaan met blokkelen in de muur verankerd. De blokkelen zijn samengesteld uit twee balken die met ijzeren bouten vergaard zijn.

Het interieur van de dwarsschuur

In de schuur zijn van links naar rechts het brede wagenhuis, de aardappelkelder, de poortdoornit met dorsvloer, de opslagruimte, de kalverstal en het smalle wagenhuis geïncorporeerd. Ter hoogte van de schuur- of de poortdoornit (dorsvloer) is er een zicht op de naaldhouten spantbenen boven de aardappelkelder. Deze opslagruimte is open tot in de nok. De spantbenen zijn voorzien van een makelaar met kruisvormige trekbalken en een horizontale trekbalk ter hoogte van de muurplaten. Vanaf de onderkant van de muren lopen er schuine stijlen naar de spantbenen. Deze stijlen zijn met blokkelen in de muur verankerd. Een bakstenen muurtje scheidt de poortdoornit af van de aardappelkelder. Rechts (ten westen) van de poortdoornit is er een hoge bakstenen muur, waarboven het gevelveld van een verticale beplanking voorzien is. Een houten deur in deze beplanking geeft toegang tot de zolders boven de bergingruimte en de kalverstal. Op deze zolders zijn de spanten met blokkelen in de muren verankerd. Een aantal van deze blokkelen (samengesteld uit twee, met ijzeren bouten vergaarde balken) rusten op bakstenen pilasters. Een cementvloer dekt hier de gewelven af. In de westelijke zijgevel (rechts vanaf het erf, aanbouw recentere berging) is het dichtgemetseld laadvenster nog afleesbaar. Aan de binnenkant betreft het een rechthoekige muuropening onder houten latei en een ontlastingsboog met dubbele kopse laag.

Links (ten oosten) van de schuurpoort situeert zich de aardappelkelder. Kenmerkend zijn de vloer van bakstenen op hun kant en de bakstenen troggewelven (ingesmeerd met cement- of kalkmortel) tussen metalen I-profielen. Het getralied keldervenster is voorzien van een houten binnenluik. Als opstap vanuit de kelder doet een gerecupereerd vooroorlogs bouwelement in natuursteen, met kenmerkende profilering, dienst.

Rechts (ten westen) van de schuurpoort situeert zich de bergplaats met betonnen vloer en dito geijzerd gewelf. Verlichting en verluchting gebeurt via een verticale verluchtungspleuf. In de kalverstal zijn de muren en het betonnen geijzerd gewelf opnieuw witgekalkt. Ook de vloer met giergoot van bakstenen op hun kant is kenmerkend. Enkele betonnen slieten (wanden tussen de staanplaatsen) en voederbakken zijn bewaard.

1.5.2. De gecombineerde cichorei- en tabaksast

De huisweide met poel ten zuiden van de hoeve is net als de voortuin afgelijnd met een geschoren sierhaag van liguster (*Ligustrum ovalifolium*). Deze weide wordt bepaald door een nijverheidsgebouw, met zowel een cichorei- als een tabaksast. De geïsoleerde ligging op enige afstand van het erf en ook dicht bij de poel is ingegeven door het brandgevaar bij het eesten van cichoreibonen of tabaksbladeren. Het hogere volume was niet enkel een technische noodzaak, maar verhoogt ook het beeldbepalende karakter van het gebouw, met ligging tussen het hoeve-erf en de Britse begraafplaats. Bijkomend springt de ast en meer bepaald de tabaksast met de twee beeldbepalende ronde, metalen windschouwen licht vooruit tegenover de rooilijn van de in elkaars verlengde liggende woning en stallen.

Het gebouw gaat in zijn geheel terug op de cichorei-ast uit de wederopbouwperiode. Deze is gevat onder een oost-west gericht zadeldak (nok evenwijdig met de schuur en haaks op de straat) met licht geknikte dakoverstekken op houten modillons. Bij de westelijke zijgevel is de dakoverstek afgeboord met geprofileerde betonnen consoles. Het westelijke gedeelte herbergt de voormalige cichorei-ast. Van het kleine zadeldak met luchtstraat bovenop de nok is echter geen spoor meer. Het oostelijke gedeelte omvat de tabaksast die in 1942 resulteerde uit de verbouwing en verhoging van het cichoreimagazijn. Tegen de westelijke zijgevel van de ast is recent een stal in betonstenen onder lessenaarsdak aangebouwd (geen erfgoedwaarde). Het houtwerk van poorten, luiken en deuren en ook het ijzeren hang- en sluitwerk zijn gaaf bewaard. Meestal betreft het opgeklampte houten kaders met een houten beplanking, en gedeeltelijk de voor de hoeve kenmerkende rood-witte kleurencombinatie. Bij de recentere tabaksast zijn er daarentegen ook metalen deuren. Op de begane grond zijn deze voorzien van kijkluikjes. Een aantal laaddeuren, venstertjes of luiken hebben baksteendorpels.

De *cichorei-ast* van twee bouwlagen behoort tot het type van de hoogast. De centrale snijkamer is gevat tussen de ast (ten westen) en het vroegere magazijn (ten oosten). In de langse noordgevel (naar de schuur gericht) geeft een poort onder metalen I-profiel toegang tot de snijkamer. Boven de poort steekt een getoogd laadvenster dat de eerste verdieping van buitenaf ontsluit. In de langse zuidgevel (naar de begraafplaats gericht) steken ter hoogte van de snijkamer een deur en een vensterluik (bakstenen onderdorpel) onder metalen I-profielen. Zowel in de noordelijke als de zuidelijke langsegevel steekt ter hoogte van de eerste verdieping van de ast een rechthoekig ventilatievenstertje onder bakstenen strek, en aan de zuidzijde bijkomend een rollaag. De gietijzeren muurankers in stervorm en de ijzeren ankerplaatjes geven op beide gevels de hoogte van de eestvloeren (binnenin) aan. De getoogde deur in de westelijke zijgevel (ingebouwd in de recente stal onder lessenaarsdak) verleent toegang tot de cokesvurenruimte. Via de getoogde laaddeur daarboven was de bovenste eestvloer bereikbaar. Daarboven steekt een vierkant tochtgat.

In het *interieur van de cichorei-ast* is het gelijkvloers van zowel de snijkamer als de ast voorzien van een bakstenen vloer. De eerste verdieping en de zolderverdieping van de snijkamer hebben houten plankenvloeren op enkelvoudige balkenlagen. Op de drie niveaus staat de snijkamer via deuropeningen in verbinding met de ast. De gietijzeren muurankers in stervorm in de tussenmuur (zijde snijkamer) geven de hoogte van de eestvloeren aan. De ast bewaart de twee eestvloeren met opstaande metalen randen. Omdat bonen bij droging krimpen, zijn de perforaties van de bovenste droogvloer groter dan deze van de onderste (perforaties ongeveer twee derden kleiner). Van de vuring met waarschijnlijk open cokesvuren zijn geen sporen bewaard.

De *tabaksast* van het type Lannoy neemt de ruimte van het vroegere magazijn (de oostelijke eindtravee aan de straatzijde) in en telt drie verdiepingen. Een kleurschakering in het baksteenparament geeft duidelijk aan dat het cichoreimagazijn bij de verbouwing tot tabaksast met één verdieping werd verhoogd. Deze verdieping is gevat onder een zuid-noord gericht zadeldak, waarvan de nok evenwijdig loopt met de straat en haaks staat op

Beschermingsdossier: Wederopbouwhoeve 'De Pollepel' met cichorei- en tabaksast, en Britse schuilplaats - monument

de nok van de chicorei-ast. Kenmerkend zijn de licht geknikte dakoverstekken en de twee ronde, metalen windschouwen met een vaste eestmuts op de nok.

De hogere (zij)puntgevels van de tabaksast (de oostelijke eindtraveeën van de zuidelijke en noordelijke langsgevels) kragen uit op bakstenen schouderstukken. Daar de tabaksast is opgevat als dubbelast, steken in beide (zij)puntgevels drie boven elkaar geplaatste rechthoekige laaddeuren. De deuren op de eerste en tweede verdieping zijn voorzien van een betonnen laadplatform. De bovenste deuren hebben bijkomend een betonnen latei. De platforms zijn telkens met een in de muur verankerde ijzeren ladder bereikbaar. In de geveltop van zowel de zuid- als noordgevel bevindt zich een rond venstertje (oculus) om de luchtstroom te activeren. Deze oculi zijn ingevuld met een houten luikje met kleine cirkelvormige opening. Onder beide oculi is een ijzeren staaf ingemetseld waaraan vroeger een katrol ophing om de tabaksranken binnen te halen. De verticale muurankers en ijzeren ankerplaatjes verwijzen naar de nu verdwenen eestvloer en het houten latwerk met de hangdraden voor tabaksbladeren.

De oostelijke zijgevel aan de straatzijde is gekenmerkt door twee beeldbepalende ovenschouwen. De rookkanalen van deze schouwen zetten op ongeveer 1m boven het maaiveld aan. Ze kragen uit op betonnen consoles en zijn bovenaan tweeledig uitgewerkt en afgedekt met simillistenen platen. Verdwenen metalen platen in de rookkanalen dienden om de kanalen te openen en sluiten. Onder deze schouwen bevinden zich de twee ovenmonden met plaatijzeren deurtjes in een gietijzeren omkadering met bedrijfsopschriften van de astenbouwer "Soenen-Vandamme Roulers". Vóór de deurtjes die de ovens afsluiten, bevinden zich nog restanten van de in baksteen gemetselde open putten van waaruit de twee eestovens in de dubbelast van buitenaf werden gestookt.

In het *interieur van de dubbelast voor tabak* zijn de twee in vuurvaste stenen gemetselde cokesovens, waarop destijds warmluchtbuizen waren aangesloten, uitgebroken. Enkel de opening met de vuurmond en de twee buizenopeningen in de rookkanalen verwijzen nog naar de warmluchtdroging. Het houten latwerk met de hangdraden tussen zowel de eerste en de tweede verdieping als boven de tweede verdieping zijn verwijderd. In de scheidingsmuur tussen de snijkamer (cichorei-ast) en de tabaksast steken nog de met metalen luikjes afgesloten kijkgaten om vanop de eerste verdieping en de zolderverdieping van de snijkamer het droogproces van de tabaksbladeren op te volgen.

1.5.3. De Britse schuilplaats uit de Eerste Wereldoorlog

In het laatste oorlogsjaar (na november 1917) bouwden de Britten tegenover de hoeve één of meerdere betonnen schuilplaatsen. Vandaag is slechts één van deze, in een weide gelegen bunkers bewaard.

Het betreft een herkenbaar voorbeeld van een Britse schuilplaats of *shelter* waarbij gebruik gemaakt werd van gebogen stalen golfplaten of 'olifantenplaten', waarop vervolgens beton werd gegoten. Zodoende is dit type bunker steeds halfcilindervormig, zowel aan de buitenzijde als aan de binnenzijde. Aan de buitenzijde werd de bunker van gewapend beton gegoten tegen zakjes aarde, waarvan de ronde afdrukken in het beton van het cilindervormige dak en de noordoostelijke voormuur achterbleven. Dit gemakkelijk en snel te bouwen type werd al gauw één van de Britse standaardontwerpen.

Deze bouwwijze resulteerde in een vrijstaande betonconstructie met rechthoekig grondplan van ongeveer 4,7 op 4,15m. Het beton is gewapend met ronde ijzers. De noordoostelijke voormuur van de bunker was naar de Duitse frontlijn gericht en is tot één meter dik.¹³⁷ De achtermuur met toegang was naar de straat en de 'Pollepelhoeve' gericht, en is om begrijpelijke redenen veel dunner (30 tot 40cm). De vlakkere muur met de deuropening is gegoten tegen een houten bekisting, waarvan de afdrukken in het beton

¹³⁷ Opmetingen Peter Oldham.

Beschermingsdossier: Wederopbouwhoeve 'De Pollepel' met cichorei- en tabaksast, en Britse schuilplaats - monument

achterbleven. Het iets lager gelegen bodemvlak van de betonconstructie is toegankelijk via een deuropening van ongeveer 145cm hoog en 88cm breed. Betonnen trapjes, omgeven door lage muurtjes, leiden naar de deur. Links van de deuropening (op het niveau van de bovendorpel) steekt een ronde opening.

Binnenin zijn de afdrucken van zware golfplaten met brede golving of 'olifantenplaten' duidelijk afleesbaar. De voormuur werd gegoten tegen verticaal geplaatste golfplaten. In deze muur steken twee schuine, ronde openingen met deels bewaarde buizen.

1.6. Fysieke toestand van het onroerend goed

De fysieke toestand van het onroerend goed waarvoor dit beschermingsdossier wordt opgemaakt is vastgesteld tijdens het plaatsbezoek van 31 oktober 2019 (fotoregistratie van de diverse erfgoedkenmerken, zowel exterieur als interieur). Bij de fotoregistratie worden voor algemene beelden van het exterieur ook foto's gebruikt van 9 juli en 13 december 2019 (vanop het openbaar domein). De fysieke toestand is op deze momenten fotografisch gedocumenteerd. Deze registratie is als bijlage bij het ministerieel besluit gevoegd en geeft een beeld van de toestand van het onroerend goed op het moment van de bescherming.

1.6.1. De wederopbouwhoeve met erf, kasseioprit, voortuin en hoevepoel

Behoudens verborgen gebreken verkeert de hoeve in een goede bouwfysische toestand. Regelmatig worden het nodige onderhoud en de vereiste herstellingen aan de muren en de daken van de boerenwoning, de schuur en de L-vormige stallen uitgevoerd. Ook het houtwerk van poorten, deuren en luiken wordt regelmatig geschilderd.

De gekasseide erfoprit en stroken op het erf bevinden zich in een goede bouwfysische toestand. De bakstenen stoepen rond de schuur en de stallen verkeren in een matige toestand. De stoepen rond het huis zijn recent vernieuwd.

De omvangrijke witte paardenkastanje met een geschatte leeftijd van 100 jaar heeft een vrij onregelmatige kruin en een enigszins getorste stam. De zware gesteltakken zijn typisch voor deze soort, die algemeen gevoelig is voor bladaantasting door mineermotten en voor zogenaamde bloedingsziekte. Toch vertoont de boom nog een vitale groei met uitbundige bloei en weinig dood hout. De bladbezetting is goed. Behoudens verborgen gebreken worden de conditie en vitaliteit van deze boom als goed beoordeeld. Ook de conditie en vitaliteit van de hagen (voortuin en weide) worden als goed geëvalueerd.

Behoudens verborgen gebreken verkeert de gecombineerde chicorei- en tabaksast in een matige bouwfysische toestand. Enkele aandachtspunten situeren zich bij de bedaking. De nok boven de eigenlijke cichorei-ast (westzijde van het gebouw) is gebrekkig. Mogelijk is dit het gevolg van het wegnemen van een klein zadeldakje met luchtstraat. Bij de tabaksast verkeren de dakoverstekken in slechte staat, waardoor het mogelijk binnen regent en vervolgschade kan ontstaan. Op enkele plaatsen is er ook schade aan de getrapte bakstenen schouderstuk ter hoogte van de puntgevels van de tabaksast. Ook bij de chicorei- en tabaksast wordt het houtwerk van de meeste poorten, deuren en luiken regelmatig geschilderd.

Van de in baksteen gemetselde open putten van waaruit de twee eestovens in de dubbelast van buitenaf werden gestookt, zijn slechts restanten bewaard.

De hoevepoel vertoont geen afkalving. Wel was de waterstand van de poel erg laag in 2019, maar dit is wegens de droogte een algemeen fenomeen.

1.6.2. De Britse betonnen schuilplaats

Behoudens verborgen gebreken bevindt de Britse betonnen schuilplaats zich in een vrij goede toestand voor een betonnen militaire constructie van iets meer dan honderd jaar oud. De ijzeren onderdelen van de bunkers zijn vaak onderhevig aan roestvorming.

2. EVALUEREND GEDEELTE

2.1. Situering binnen het oeuvre van Cyrille Schmidt

2.1.1. Beknopte biografie van Cyrille Schmidt (1877-1954)

Er is weinig bekend over het leven en de carrière van architect Cyrille Schmidt (**5.3., fig. 41**). Blijkens contemporaine bronnen¹³⁸ is hij in 1877 geboren in Brielen (Ieper). In 1905 volgde hij zijn vader Isidore (1835-1905) op als "toeziener der goederen" van de Burgerlijke Gasthuizen in Ieper. Voor de oorlog woonde hij reeds in de Maloulaan in Ieper.¹³⁹ Na zijn vlucht in november 1914 keerde hij vanaf februari 1915 terug naar de stad om zich samen met de secretaris in te spannen voor de bescherming van de nog niet geteisterde gasthuizingoederen. In 1920 werd hij belast met de schatting van de oorlogsschade aan de grotendeels vernielde landelijke gasthuisgoederen. Ook het latere herstel ervan was "in de beste technische voorwaarden van de tijd" vooral het werk van Schmidt.¹⁴⁰ Mogelijk verwijst 'in de beste technische voorwaarden' naar de meer rationele en hygiënische configuratie van de heropgebouwde hoeves.

Alhoewel niets over zijn opleiding geweten is, ondertekende Cyrille Schmidt zijn wederopbouwplannen en -meetstaten meestal als "architecte" en soms als "bouwkundige". Ook in briefwisseling van de Dienst der Verwoeste Gewesten wordt hij architect genoemd. In 1921 en 1922 maakte hij zijn plannen nog in Poperinge (vermelding "fait à Poperinghe"). Hij koos dus aanvankelijk dit veel minder vernietigde stadje op 15 kilometer ten westen van de ruïnes van Ieper als uitvalsbasis voor zijn wederopbouwactiviteiten. Schmidt vestigde zich in maart 1924 samen met zijn gezin opnieuw in de Ieperse Maloulaan, waar hij in 1922 zijn eigenwoning had gebouwd.¹⁴¹ In 1940 werd hij officieel aangesteld als architect voor de landelijke eigendommen van de Commissie voor Openbare Onderstand. Na zijn pensionering in 1947 werd hij voorzitter van die commissie. Schmidt was vanaf 1933 ook sterk betrokken bij het vaktechnisch onderwijs. Op zijn gedachtenisprentje kreeg hij tevens lof voor zijn "bekommernis om de schoonheid van Ieper". Mogelijk had dit te maken met zijn functie als secretaris en later conservator van het Ieperse Stadsmuseum.

2.1.2. Cyrille Schmidt: een architect gespecialiseerd in hoevebouw

Een kwantitatief onderzoek van het archief van de Dienst der Verwoeste Gewesten (2010) leverde een top tien van architecten op die het vaakst betrokken waren bij de wederopbouw door de staat.¹⁴² Van zeven van deze architecten was in 2010 in de

¹³⁸ S.N. 1954: Dhr Cyrille Schmidt naar zijn laatste rustplaats gedragen, *Het Ypersch Nieuws* (20 februari) (via Stadsarchief Ieper); www.delcampe.be (bidprentje).

¹³⁹ Op 4 augustus 1915 was Seegers uit Brussel op zoek was naar "Cyriel Schmidt, gewoonde hebbende in de Maloulaan, 29, Yper" (zoekertje in "Het Volk: Christen Werkmansblad").

¹⁴⁰ De goederen die hij had gekend en beheerd, "waren ten gronde vernield en gans onze mooie streek was herschapen in een dood en verlaten land". S.N. 1954: Dhr Cyrille Schmidt naar zijn laatste rustplaats gedragen, *Het Ypersch Nieuws* (20 februari) (mail Stadsarchief Ieper, 10.09.2018).

¹⁴¹ Bevolkingsregisters. Mail Dr. Rik Opsommer, archivaris Stadsarchief (10.09.2018); Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Herenhuis met koetshuis* [online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/30367> (geraadpleegd op 26.06.2020).

¹⁴² Van Impe & Anseeuw 2010, 4-5.

Beschermingsdossier: Wederopbouwhoeve 'De Pollepel' met cichorei- en tabaksast, en Britse schuilplaats - monument

architectuurhistorische literatuur en naslagwerken nauwelijks biografische informatie voorhanden. Zoals bij Schmidt gaat het dus om architecten zonder nationale bekendheid.¹⁴³ Binnen dit lijstje neemt Schmidt een belangrijke plaats in.

De Inventaris van het Bouwkundig Erfgoed bevat 31 gebouwen naar ontwerp van architect Schmidt.¹⁴⁴ Het betreft vooral hoeves verspreid over een beperkt gebied. Hij bouwde drie hoeves in Heuvelland (Kommel, Dranouter en Wijtschate), 23 hoeves in Ieper (Boezinge, Brielen, Elverdinge, Ieper, Zillebeke, Voormezele, Vlamertinge en Zuidschote) en vijf herenhuizen in de stad Ieper.¹⁴⁵ Zijn eigenwoning van 1922 is opgevat als een geelbakstenen lijstgevel onder leien mansardedak, in neorococostijl. Hij tekende de meeste plannen voor hoeves in de jaren 1920, 1921 en 1922, met een piek in 1921. Voor herenhuizen – enkele nog in 1935 - werkte hij soms samen met de Ieperse architect A. Leclercq. Andere gebouwen ontbreken in zijn werk.

Met minimaal 26 hoeveontwerpen (stand van de inventarisatie in 2020) herbouwde Cyrille Schmidt meer hoeves dan enig ander architect. Hij drukte hiermee een stempel op het herstelde platteland in de dorpen rond Ieper. Van deze 26 hoeves zijn er:

- drie met herstelbare oorlogsschade in het minder vernietigde Vlamertinge,
- één kleine hoeve met slechts één langgestrekt volume met woning stallen en schuur in elkaars verlengde. De overige hoeves bestaan uit drie of vier vrijstaande volumes, al dan niet met semigesloten configuratie
- meer dan 20 die totaal dienden heropgebouwd te worden,
- minstens tien die tijdens de wederopbouwperiode eigendom waren van de Burgerlijke Gasthuizen,
- een tiental hoeves met een ast, meestal een cichorei-ast,
- 15 met archiefvermelding bij de Dienst der Verwoeste Gewesten,
- mogelijk elf die door Schmidt herbouwd of hersteld werden zonder tussenkomst van de *wederopbouw door de staat*¹⁴⁶,
- een aantal met toekenning van Schmidt op basis van door eigenaar of bewoner verschaft informatie of naar analogie met andere hoeves.

Wellicht kunnen ook nog andere hoeves met opname in de inventaris toegekend worden aan Schmidt. Zo valt te verwachten dat alle hoeves die voor de oorlog in het bezit waren van de Burgerlijke Gasthuizen, door Schmidt heropgebouwd werden. De functie die hij opnam bij deze Ieperse instelling, verklaart uiteraard ook het hoge aantal hoeves binnen zijn oeuvre. Schmidt tekende als huisarchitect van de Burgerlijke Gasthuizen wederopbouwplannen voor hoeves, die hij dan verder gebruikte of aanpaste voor private opdrachten. Schmidt trad immers ook op als architect voor private personen. Verder was hij ook beheerder van private goederen.¹⁴⁷

¹⁴³ Van Impe & Anseeuw 2010, 4-5.

¹⁴⁴ Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/zoeken> (geraadpleegd op 25.06.2020).

¹⁴⁵ In de inventaris van het bouwkundig erfgoed zijn er ongeveer 50 wederopbouwhoeves opgenomen voor de fusiegemeente Heuvelland en 140 voor Ieper. Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: <https://inventaris.onroenderfgoed.be/erfgoedobjecten/zoeken> (geraadpleegd op 25.06.2020).

¹⁴⁶ Verder archiefonderzoek (Dienst der Verwoeste Gewesten) kan nog referenties opleveren.

¹⁴⁷ De in 1924 openbaar verpachte hoeves in Westouter, Zonnebeke en Langemark waren geen gasthuizingoederen. S.N. 1924: openbare verpachting van 4 hofsteden, *De Poperinghenaar* (7 december) [online], <http://www.historischekranten.be> (geraadpleegd op 18.10.2018).

2.1.3. Regionalistische architectuur en gebouwenconfiguratie van de hoeves

De regionalistische architectuur van Cyrille Schmidt wijkt af van de vormentaal die voorgesteld werd in het modelboek *Fermes-types et constructions rurales en West-Flandre* (1918) van Alfred Ronse & architect Théodore Raison.¹⁴⁸ Zo vonden tuitgevels met aandaken en vlechtingen, steunberen of een opkamer onder hoger zadeldak – gebaseerd op 17de-eeuws ideaaltypes van landelijke architectuur – geen toepassing bij zijn hoeves. Schmidt legde andere, zij het eveneens regionalistische klemtonen:

- meestal werd de rode baksteen uit de streek van Ieper (roodbakkende Ieperaanklei) gebruikt. De hoeves zijn niet witgekalkt, zoals dat voor de oorlog vooral in de polders gebeurde. De daken zijn met rode pannen gedekt,
- de puntgevels zijn vlak of getrapt afgelijnd,
- de strekken van deuren vensters zijn soms in gele baksteen uitgewerkt. Mogelijk werd daarbij gerecupereerde baksteen van de vooroorlogse hoeve gebruikt,
- opkamers zijn in de lijn van de 19de-eeuwse hoeve-architectuur gevat onder een doorgetrokken dak,
- meestal gebruikt Schmidt zadeldaken, maar bij boerenwoningen soms ook gemansardeerde schilddaken,
- de uitwerking van dakvensters komt hieronder aan bod.

De volledig vernielde hoeves die door architect Schmidt heropgebouwd werden, kregen in de meeste gevallen een totaal nieuwe gebouwenconfiguratie. Een verplaatsing van de hoevesite zoals bij de hoeve 'Madelstede'¹⁴⁹ vergemakkelijkte deze breuk met de vooroorlogse configuratie, maar vormde er zeker geen voorwaarde voor. Ook bij niet verplaatste hoeves wijzigde de footprint immers grondig. Wellicht was de verwoesting van de dorpen in het Ieperse zo groot dat ook de fundamenten van hoeves niet langer bruikbaar waren.

Bovendien bood het negeren van de oude sporen de opportuniteit om een nieuwe en moderne hoeve te bouwen, die volop beantwoordde aan de noden van het naoorlogse landbouwbedrijf. Deze noden werden vertaald in een meer rationele en hygiënische hoeveconfiguratie met een formele (af)scheiding tussen wonen en andere hoevefuncties, vooral het stallen van dieren. Een stal werd niet langer onder één dak gebracht met de woning, maar de stal moest zich wel dicht bij de woning bevinden. Het eerste werk 's morgens was immers het voederen van de dieren. Ook werd bij de wederopbouw de nadruk gelegd op aparte voederkeukens, en gescheiden stallen voor kalvers, vaarzen en koeien. Tegelijkertijd hielden Alfred Ronse en Théodore Raison in hun modelboek *Fermes-types et constructions rurales en West-Flandre* (1918) ook een pleidooi voor een meer gesloten configuratie.¹⁵⁰ De voortdurende wind en de regenbuien, zeker in de polderstreek, veroorzaakten immers "zeer schadelijke tochten en dwarrelwinden". De pachter wou dan ook de tocht beperken door de ruimte tussen de gebouwen af te sluiten. Door het verdwijnen van houten wanden en strodaken (evolutie vanaf de tweede helft 19de eeuw), en door het gebruik op grote schaal van geïjzerd beton (doorbraak in de wederopbouwperiode) was de brandveiligheid op het erf verhoogd en kon men de gebouwen dicht bij elkaar opstellen. De 'Pollepelhoeve' illustreert zowel de nabijheid van de stallen bij de woning als de semi-gesloten opstelling van stallen en woning.

Door het verlaten van de oude voetafdruk kon men bij de wederopbouw ook een deel van de fundering in beton uitvoeren. Een belangrijk minpunt was evenwel dat bovenop de kost

¹⁴⁸ Ronse & Raison 1918.

¹⁴⁹ Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Wederopbouwhoeve Madelstede met gedenkkapel en verlaten vooroorlogse site* [online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/30637> (geraadpleegd op 11.04.2020).

¹⁵⁰ Ronse & Raison 1918b, 3, 80; Historische nota (bijlage 5.5.).

Beschermingsdossier: Wederopbouwhoeve 'De Pollepel' met cichorei- en tabaksast, en Britse schuilplaats - monument

van de wederopbouw, nu ook deze voor nieuwe fundamenteen kwam. Van overheidswege werd dan ook zoveel mogelijk het hergebruik van de oude fundamenteen aangeraden.¹⁵¹

Zoals bij de meeste wederopbouwhoeves en in lijn met de overwegende praktijk in de vooroorlogse hoevebouw behield de boerenwoning in Schmidts ontwerpen een centrale plaats op het erf. Vernieuwend is wel dat Schmidt de hoeveconfiguratie, en meer in het bijzonder de woning, anders oriënteerde. Traditioneel vormde de erfgevel van de woning de belangrijkste en meest verzorgde gevel, dit in tegenstelling tot de meestal naar het noorden gerichte, vrij gesloten achtergevel. In Schmidts ontwerpen daarentegen werd de van het erf afgewende huisgevel (de vroegere achtergevel) naar de straat gericht, als een in het oog springend toonbeeld voor de hoeve. Ook als de hoeve bij de wederopbouw nog steeds achterin gelegen was, kreeg de woning toch een beeldbepalende, naar de straat gerichte gevel. Bij deze hoeveconfiguratie heeft het huis dus zowel een erfgevel als een naar de straat gerichte 'voorgevel', waarvan het belang nog geaccentueerd werd door de voortuin. Schmidt verrijkte deze straat- of voorgevel meestal met een breed dakvenster, opgevat als trapgevel, lage puntgevel of uitzonderlijk een klokgevel zoals bij de 'Pollepelhoeve'. Dit dakvenster, waardoor de huiszolder bestemd werd als slaapruiimte, zorgde voor het verder loskoppelen van woon- en hoevefuncties. Door betonnen zolderingen kon het graan nu boven de stallen opgeslagen worden.

Naargelang de omvang van het bedrijf hanteerde Schmidt een andere variant van de boven besproken hoeveconfiguratie. Bij (kleine tot) middelgrote hoeves zijn drie vrijstaande gebouwen onder zadeldak U-vormig rondom het erf opgesteld. Het centrale gebouw in deze opstelling is de boerenwoning, met naar de straat gerichte representatieve gevel. Aan de erfzijde is het huis geflankeerd door de stal en de schuur. Doordat de zijgevels van deze nutsgebouwen in de as van de erfgevel of van de straatgevel van het huis staan, wordt de straatgevel van het huis visueel begeleid door de zijgevels van de nutsgebouwen. Deze in het oog springende zijgevels zijn opgevat als puntgevels met een verzorgde getrapte aflijning. Samen met het brede dakvenster maakt een sierlijk afgelijnde puntgevel deel uit van de architecturale vormtaal van Schmidt. Aandaken en vlechtingen komen daarentegen nauwelijks voor. De 'Pollepelhoeve' is exemplarisch voor deze configuratie in U-vorm, zij het met een semigesloten karakter van de dicht bij elkaar opgestelde woning en stallen.

Bij grote(re) hoeves hanteerde Schmidt daarentegen een semigesloten configuratie, waarbij huis en nutsgebouwen in het vierkant rondom het erf gebouwd werden. Strikt genomen zijn de meeste gebouwen vrijstaand opgesteld, maar de geringe afstand tussen de gebouwen is soms ingevuld met een muur. Bovendien kunnen het huis en een poort- of nutsgebouw, of twee nutsgebouwen een L-vormig of langgestrekt volume vormen.

Bij een eerste variant van de semigesloten configuratie verhoogt een poortgebouw de beeldwaarde van de hoeve vanaf de straat. Deze poort, soms met markerende leien bedaking en dakruiter, is gevat tussen het huis en de stallen met (lagere) zadeldaken. De beeldbepalende zijgevels van de nutsgebouwen zijn afgelijnd met een rondboogfries. De hoeves 't Klokhof' in Boezinge en 'Oost-Bellegoed' in Ieper¹⁵² vormen goede voorbeelden van deze variant. Het 'West-Bellegoed' in Voormezele geldt als typevoorbeeld van de tweede semigesloten variant. Deze gasthuishoeve vormde ook het uitgangspunt voor andere hoeves met bijna identieke configuratie en gelijkaardige architecturale uitwerking,

¹⁵¹ Historische nota (bijlage 5.5.).

¹⁵² Het 'Oost-Bellegoed' was net als de andere 'Bellegoederen' eigendom van de Burgerlijke Gasthuizen. Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Hoeve 't Klokhof* [online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/30606>, *Hoeve Oost-Bellegoed* [online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/30592> (geraadpleegd op 11.04.2020).

Beschermingsdossier: Wederopbouwhoeve 'De Pollepel' met cichorei- en tabaksast, en Britse schuilplaats - monument

zoals 'Madelstede'.¹⁵³ In tegenstelling tot de meeste andere hoeves werd het 'West-Bellegoed' bij de wederopbouw binnen zijn vooroorlogse omwalling heropgebouwd, mét herneming van de reeds vrij gesloten 19de-eeuwse configuratie met L-vormig volume. Het is dan ook mogelijk dat de vooroorlogse footprint van deze hoeve de basis vormde voor dit semigesloten type.

2.2. Evaluatie van de erfgoedwaarden

2.2.1. De culturele waarde

De 'Pollepelhoeve' lag tijdens de Eerste Wereldoorlog dichtbij de frontlinie. Ze was ingericht als medische post en kreeg op Britse loopgravenkaarten de naam "Transport Farm". Samen met de aanpalende Britse militaire begraafplaats 'Railway Dugouts Burial Ground' (beschermd als monument) illustreert ze het verhaal van medische zorg tijdens de oorlog, en de onvermijdelijke samenhang tussen medische posten en begraafplaatsen. De hoevesite is dan ook onlosmakelijk verbonden met het oorlogsgeweld van 1914-1918. Na de oorlog werd, zowel in België als in Frankrijk, de verwoeste frontstreek opnieuw bewoond en in cultuur gebracht. De in 1921-1923 heropgebouwde hoeve getuigt van de wil en de daadkracht van de bevolking om de verwoeste frontstreek opnieuw in cultuur te brengen. De samenhang tussen de hoeve en de begraafplaats - twee sites die herinneren aan de Eerste Wereldoorlog - wordt nog versterkt door de paardenkastanje. Deze voor hoeve-erven uitzonderlijke boom werd in de jaren 1920 mogelijk door de Imperial War Graves Commission aan de buur van de begraafplaats geschonken.

De benaming van de hoeve bleef door de eeuwen heen steeds "*tgoed het Poelepel*" (oudste vermelding in 1680), "*De Pollepel*" of "*De Potlepel*". De versiering van de heropgebouwde "*Ferme de Potlepel*" met een pollepelembleem wijst op het belang dat men na de totale vernietiging van de gebouwen aan deze historische continuïteit hechtte.

2.2.2. De historische waarde

De gelaagde geschiedenis van 'De Pollepel' als een hoeve van het Ieperse Sint-Jansgasthuis gaat minimaal terug tot het einde van de 17de eeuw. Oorlog was toen reeds bepalend voor de hoevesite. Tot het midden van de 18de eeuw bemoeilijkten overstromingen met militaire doeleinden immers de uitbating van de hoeve. Twee vrijstaande hoevegebouwen ten zuiden en ten noorden van het erf, de grote moestuin en de poel die vanaf 1790 ten zuiden van de hoeve verschijnt, vormen vaste herkenningspunt op historische kaarten van voor de Eerste Wereldoorlog. Door zijn ligging tussen beide sites vormt deze poel vandaag een belangrijk erfgoedelement van zowel de hoeve als de militaire begraafplaats.

De site van de 'Pollepelhoeve' en de Britse betonnen schuilplaats aan de overzijde van de Komenseweg zijn onlosmakelijk verbonden met de gebeurtenissen van de Eerste Wereldoorlog. Reeds tijdens de Tweede Slag bij Ieper (april-mei 1915) werden de eerste doden begraven ten zuiden van de hoeve. Door de inrichting van vooruitgeschoven verband- of medische posten op de hoeve en in de dugouts in de spoorwegberm kende de begraafplaats in 1916 en 1917 een aanzienlijke groei. Het opschrift "*1915 Railway Dugouts Burial Ground (Transport Farm) 1918*" op de omheiningsmuur van de begraafplaats wijst op de samenhang tussen de begraafplaats (beschermd als monument) en de hoeve die "*Transport Farm*" werd genoemd op Britse loopgravenkaarten. "*Transport Farm*" verwijst naar het netwerk van smalspoorlijnen dat gaandeweg werd aangelegd in de omgeving van

¹⁵³ Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Hoeve West-Bellegoed* [online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/30852>, Hoeve [online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/30862>, *Wederopbouwhoeve Madelstede met gedenkkapel en verlaten vooroorlogse site* [online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/30637> (geraadpleegd op 11.04.2020).

de hoeve. Eén van deze spoorlijnen verbond de hoeve met de Britse betonnen schuilplaats die in het laatste oorlogsjaar (na november 1917) werd gebouwd. Waarschijnlijk stond deze bunker in functie van het transport van gewonden van en naar de hoeve. Na de totale vernieling van de hoevegebouwen in de zomer van 1917 was de hoevepoel nog het enige wat in het kraterlandschap, gedocumenteerd in militaire luchtfoto's, aan de hoeve herinnerde.

2.2.3. De architecturale waarde

De in 1921-1923 heropgebouwde 'Pollepelhoeve' is representatief voor de hoeveontwerpen van de Ieperse architect Cyrille Schmidt. Met minimaal 26 hoeveontwerpen (stand van het onderzoek in 2020) drukte hij meer dan elk ander architect een stempel op het herstelde platteland rond Ieper. Herkenbaar voor zijn regionalistische baksteenarchitectuur is de woning van 'De Pollepel' met de omhaagde voortuin en de voorgevel naar de straat gericht. De voorgevel met dakvenster met sierlijke klokgevel – voor zover bekend een volstrekt unicum bij de hoeves van Schmidt - en pollepelembleem fungeert als visitekaartje van de hoeve. Eveneens kenmerkend is dat de zijpuntgevels van de schuur en de stallen vanaf de straat een symmetrische begeleiding van de architectuur van de woning vormen. In deze sobere, vlak afgelijnde gevels springen de laaddeuren in het oog. Vanaf de straat hebben de in elkaars verlengde liggende boerenwoning en de L-vormige stallen een beeldbepalende semigesloten volumewerking. Ook de chicorei- en tabaksast, in de weide ten zuiden van de hoeve, draagt sterk bij tot het beeldbepalend karakter van de 'Pollepelhoeve' vanaf de straat en vanaf de begraafplaats. Kenmerkend voor de ast zijn de hogere zadeldaken en het torenvolume van de tabaksast met markerende bakstenen rookkanalen en ronde, metalen windschouwen.

Hoewel in situ heropgebouwd kreeg de 'Pollepelhoeve' een nieuwe, vooruitstrevende en meer hygiënische configuratie met een formele scheiding tussen wonen en het stallen van dieren, en het weren van tocht rondom de stallen. Het hoeve-erf wordt gekenmerkt door een uitgekiende, U-vormige opstelling van de roodbakstenen gebouwen onder roodpannen zadeldaken. De boerenwoning (ten oosten van het erf) wordt geflankeerd door de dwarsschuur met wagenhuizen (ten zuiden) en de stallen op L-vormige plattegrond (ten noorden). Karakteristiek zijn de getoogde of rechthoekige muuropeningen onder strek, het laadvenster boven de voederkeuken en de houten poorten en (stal)deuren met de kenmerkende kleuren van de eigendommen van de Burgerlijke Godshuizen. Strecken in gele baksteen benadrukken de representatieve functie van de woning. Ondanks de regionalistische architectuur werd het zichtbaar laten van de functionele, metalen I-profielen boven de poorten niet geschuwd. De ensemblewerking tussen de hoevegebouwen wordt nog versterkt door de gaaf bewaarde erfoprit met de uitdeinende gekasseide oprit, de forse solitaire witte paardenkastanje in het midden van het erf en het conische bakstenen hondenhok in de schaduw van de boom. Dit traditionele type van hondenhok werd bij de wederopbouw overgenomen van vooroorlogse hoeves. Vandaag zijn gaaf bewaarde voorbeelden zeldzaam geworden.

De interieurs van de nutsgebouwen zijn representatief voor de vooruitstrevende en hygiënische inrichting van landbouwuitbatingen uit de wederopbouwperiode. Zo zijn de muren en de betonnen gewelven witgekalkt. In een aantal nutsgebouwen is net als rond de nutsgebouwen de bestrating van bakstenen op hun kant bewaard. De gebouwen zijn onderverdeeld in afzonderlijke stallen, de voederkeukens, de aardappelkelder, de poortdoorrit enzovoort. Ook de oorspronkelijke kapconstructies zijn gaaf bewaard.

De Britse betonnen schuilplaats is architecturaal erg herkenbaar door zijn halve cilindervorm. Bij dit gemakkelijk en snel te bouwen type werd het betonnen dak gegoten bovenop de gebogen golfplaten of 'olifantenplaten'. Het plafond in gegolfd plaatijzer zorgde ook voor een betere bescherming. Dit type bunker werd na de Derde Slag bij Ieper (juli-november 1917) massaal gebouwd door de Britten en werd al gauw één van de

Beschermingsdossier: Wederopbouwhoeve 'De Pollepel' met chichorei- en tabaksast, en Britse schuilplaats - monument

standaardontwerpen. Heel waardevol is de bewaarde ensemblewerking met de hoeve die ingericht was als medische post en de begraafplaats.

2.2.4. De industrieel-archeologische waarde

De gecombineerde chichorei- en tabaksast op de 'Pollepelhoeve' is industrieel-archeologisch erg uitzonderlijk. In 1892 speelde de landbouwer met de bouw van een chichorei-ast in op het groeiende belang van chichoreiwortelen als nijverheidsteelt. Vanwege het brandgevaar werd de ast bij de poel ingeplant. Na de Eerste Wereldoorlog waren veel asten vernield en ook de bij uitstek West-Vlaamse chichoreiteelt was zwaar gehavend. Zoals elders in de frontstreek rond Ieper en Roeselare werden verwoeste gronden bij de 'Pollepelhoeve' opnieuw in cultuur gebracht als chichoreiveld en werd ook de chichorei-ast herbouwd. Typologisch behoort deze ast, heropgebouwd in 1921-1923, tot het type hoogast met twee metalen eestvloeren dat vanaf 1850 ingang vond. Het vrijstaande gebouw is kenmerkend opgedeeld in drie compartimenten: het magazijn voor het opslaan van de gedroogde chichoreibonen, de snijkamer voor het snijden van de chichoreiwortels en de eigenlijke ast voor het drogen van de chichoreibonen. Als antwoord op de tijdelijke heropleving van de tabaksteelt werd het nijverheidsgebouw in 1942 uitgebreid met een tabaksast. Hiervoor werd het chichoreimagazijn verhoogd met een verdieping. De dubbelast van het type Lannoy werd ingericht door de Roeselaarse astenbouwer Soenen-Vandamme, zoals blijkt uit het opschrift op de ovendeurtjes.

De vroegere functies van het nijverheidsgebouw zijn goed afleesbaar. De chichorei-ast is een vrij gesloten bakstenen gebouw met poort, laaddeuren en ventilatievenstertjes, gevat onder een pannen zadeldak. Kenmerkend voor een dubbelast is het torenvolume van de tabaksast in beide zijpuntgevels opengewerkt door boven elkaar geplaatste laaddeuren. Verder markeren twee bakstenen rookkanalen vanuit de onderliggende ovenmonden en twee ronde, metalen windschouwen met vaste eestmuts op de nok de tabaksast.

2.2.5. De volkskundige waarde

In de voortuin van de boerenwoning werd tijdens de wederopbouwperiode of het interbellum een Lourdesgrotje opgetrokken als uiting van volksdevotie. De kleine omvang ervan is kenmerkend voor een grotje in de besloten sfeer van een hoevetuin. Uitzonderlijk is het materiaalgebruik van plaatselijke ijzerzandsteenschollen, afkomstig uit de getuigenheuvels ten zuiden van Ieper. De oprichting van Lourdesgrotten en -kapellen kwam in Vlaanderen vooral op gang vanaf het laatste kwart van de 19de eeuw (bouw van de grot van Oostakker in 1873), maar leefde duidelijk ook verder na de Eerste Wereldoorlog.

2.2.6. De ruimtelijk-structurende waarde

De historische samenhang tussen de grote Britse militaire begraafplaats 'Railway Dugouts Burial Ground' (beschermd als monument) en de 'Pollepelhoeve' waarin tijdens de Eerste Wereldoorlog een medische post ingericht was, wordt gevisualiseerd in de gaaf bewaarde ruimtelijke samenhang (ensemblewerking) tussen beide erfgoedsites. Deze ensemblewerking is ondersteunend voor de monumentaliteit van zowel de begraafplaats (naoorlogse aanleg met witstenen poorten, natuurstenen omheiningmuur, witstenen *headstones*, cirkelvormige *special memorials*, de poel met bomen...) als de hoevegebouwen (de beeldbepalende roodbakstenen volumes onder pannen zadeldaken, de ast met geïsoleerde ligging in de weide met poel tussen de begraafplaats en de hoeve). De weide met poel en ast is uitgesneden uit het grondplan van de begraafplaats, waardoor de hoeve en de begraafplaats als het ware als twee puzzelstukken in elkaar haken. Deze weide is voor de rest onbebouwd vanwege het brandgevaar dat de ast met zich meebracht. Het hoge volume van de ast is dan ook zowel voor de begraafplaats als voor de hoeve beeldbepalend. De rechte lijn van de natuurstenen muur van de begraafplaats langs de Komenseweg wordt doorgetrokken in de geschoren haag van de weide en de voortuin. De

Beschermingsdossier: Wederopbouwhoeve 'De Pollepel' met cichorei- en tabaksast, en Britse schuilplaats - monument

historische hoevepoel behoort sinds de wederopbouwperiode deels tot de begraafplaats. De visuele verbinding tussen de hoeve en de begraafplaats wordt versterkt door de onderbreking van de muur van de begraafplaats op die plaats.

2.3. Motivering van het type bescherming

De wederopbouwhoeve 'De Pollepel' met hondenhok en paardenkastanje op het erf, en in weide gelegen cichorei- en tabaksast wordt beschermd als monument. Ook de erftoegang en het omgevende perceel zijn opgenomen in de perimeter.

Het Onroerenderfgoeddecreet definieert een monument als volgt: "een onroerend goed, werk van de mens of van de natuur of van beide samen, met inbegrip van de cultuurgoederen die er integrerend deel van uitmaken, inzonderheid de bijhorende uitrusting en de decoratieve elementen van algemeen belang wegens de erfgoedwaarde(n)."

2.4. Motivering van de afbakening van de bescherming

De afbakening van het beschermd onroerend goed is opgenomen op het plan dat als bijlage bij het ministerieel besluit is gevoegd. Alle kadastrale percelen gevat door de bescherming zijn opgenomen in artikel 1 van het ministerieel besluit.

Vandaag functioneert de hoeve nog steeds als landbouwbedrijf. De open hangar (1941) en de aansluitende recente loodsen worden buiten de beschermingsperimeter gehouden. De loodsen zijn op een ruimtelijk verantwoorde wijze ingeplant ten westen van de historische gebouwen, op enige afstand ervan. Vanaf de straat en de begraafplaats hebben ze een geringe visuele impact.

Vanwege de sterke historische en visuele samenhang vormen de wederopbouwhoeve 'De Pollepel', de militaire begraafplaats 'Railway Dugouts Burial Ground' en de Britse betonnen schuilplaats een erfgoedcluster. Daarom worden de hoeve en de schuilplaats in één beschermingsdossier opgenomen. De militaire begraafplaats is reeds beschermd als monument (sinds 2009, bijlage **5.1., omgevingsplan**).

Omdat de poel ontstaan is als een hoevepoel wordt de volledige poel in de beschermingsperimeter van de wederopbouwhoeve opgenomen. Sinds de wederopbouwperiode behoort een deel van de poel bij de begraafplaats, waardoor dit deel reeds opgenomen is in de beschermingsperimeter van de begraafplaats. Daardoor zal dit deel van de poel twee maal in een beschermingsperimeter liggen (bijlage **5.1., omgevingsplan**).

Rond de Britse betonnen schuilplaats wordt een bijkomende perimeter van twee meter afgebakend. Daardoor zijn uitstekende betonnen fundamentplaten, waterafvoersystemen of andere elementen die integraal deel uitmaken van de betonnen bunker maar niet bovengronds waarneembaar zijn, mee opgenomen in de bescherming.

2.5. Juridische toestand

2.5.1. Onroerend Erfgoed

Op het omgevingsplan in bijlage bij dit dossier zijn de beschermingen opgenomen die in de buurt liggen van het onroerend goed waar dit dossier over gaat.

Beschermingsdossier: Wederopbouwhoeve 'De Pollepel' met cichorei- en tabaksast, en Britse schuilplaats - monument

De hoeve is opgenomen in de vastgestelde inventaris van het bouwkundig erfgoed als: 'Hoeve De Pollepel', ID-nummer: 30867.¹⁵⁴

De Britse betonnen schuilplaats is opgenomen in de vastgestelde inventaris van het bouwkundig erfgoed als: 'Britse schuilplaats Stenen Haan', ID-nummer: 213398.¹⁵⁵

De hoeve is gelegen in het vastgesteld landschapsatlasrelict 'Ieperse vestingen en omgeving, bossen ten zuiden en heuvelrug Wijtschate-Mesen'.¹⁵⁶

De aanpalende Britse militaire begraafplaats is opgenomen in de vastgestelde inventaris van het bouwkundig erfgoed als: 'Railway Dugouts Burial Ground', ID-nummer: 201166.¹⁵⁷ Sinds 2009 is ze beschermd als monument.

Op het omgevingsplan in bijlage bij dit dossier zijn de beschermingen opgenomen die in de buurt liggen van het onroerend goed waar dit dossier over gaat.

Op grondgebied van de deelgemeente Ieper, maar erg dicht tegen de 'Pollepelhoeve', bevindt zich de vastgestelde archeologische zone 'Historische stadskern van Ieper'.¹⁵⁸ Een uitloper van de 'verdrongen weiden van Ieper' komt tot tegen de Komenseweg. Ongeveer een kilometer ten noorden van de hoeve bevinden zich de als monument beschermde vestingen van Ieper.¹⁵⁹ Ook met het als monument beschermde, deels heropgebouwde Sint-Jansgasthuis in de historisch stad Ieper is er duidelijk een link.¹⁶⁰

2.5.2. Ruimtelijke Ordening

Het gebied is op het gewestplan ingekleurd als landschappelijke waardevolle agrarische gebieden. De aanpalende begraafplaats is lichtblauw ingekleurd (gebied voor gemeenschapsvoorzieningen en openbare nutsvoorzieningen).

2.5.3. Landbouw en Visserij

De hoeve is gelegen binnen de beheersgebieden beheersovereenkomst waterkwaliteit en binnen de gebiedstypes nitraat van het mestdecreet.

De hoevegebouwen zijn volgens landbouwgebruikspercelen (LV 2019) landbouwinfrastructuur/ hoofdgebouwen.

2.5.4. Water

Het noordelijk deel van de hoevegebouwen (een deel van de stallen en vooral de varkensstal) ligt in van nature overstroombare gebieden. Dit deel is ook gevat in de watertoets – overstromingsgevoelige gebieden 2017.

¹⁵⁴ Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Hoeve De Pollepel* [online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/30867> (geraadpleegd op 28.01.2020).

¹⁵⁵ Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Britse schuilplaats Stenen Haan* [online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/213398> (geraadpleegd op 28.01.2020).

¹⁵⁶ Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Ieperse vestingen en omgeving, bossen ten zuiden en heuvelrug Wijtschate-Mesen* [online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/135407> (geraadpleegd op 28.01.2020).

¹⁵⁷ Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Railway Dugouts Burial Ground* [online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/201166> (geraadpleegd op 28.01.2020).

¹⁵⁸ Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Historische stadskern van Ieper* [online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/140005> (geraadpleegd op 28.01.2020).

¹⁵⁹ Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Vestingen Ieper* [online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/126651> (geraadpleegd op 28.01.2020).

¹⁶⁰ Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Sint-Jansgodshuis* [online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/30593> (geraadpleegd op 28.01.2020).

2.5.5. Landinrichting/ andere projecten

3. BEHEERSVISIE

3.1. Beheersdoelstellingen voor het beschermd onroerend goed

In het beschermingsbesluit zijn beheersdoelstellingen opgenomen. Je vindt die terug onder artikel 3 van het ministerieel besluit. De beheersdoelstellingen moeten de zakelijkrechthouders (eigenaars, erfpachthouders, opstalhouders en leasinggevers) en gebruikers op weg helpen om de erfgoedwaarden maximaal in stand te houden of te verbeteren. Ze hebben de optimale verwezenlijking van de erfgoedwaarden voor ogen.

Ze geven richting aan of vormen een kader voor toekomstig beheer van het beschermd onroerend goed. Zakelijkrechthouders en gebruikers dienen rekening te houden met deze beheersdoelstellingen als ze werken wensen uit te voeren aan het beschermd goed. Ook de overheid houdt met deze doelstellingen rekening als ze over deze werken advies moet geven of als ze toelating moet geven voor die werken.

De beheersdoelstellingen spelen in op de erfgoedwaarden, erfgoedelementen en erfgoedkenmerken opgenomen in artikel 2 van het ministerieel besluit. Deze bepalingen zijn op maat van de bescherming.

3.2. Bijzondere voorschriften voor het beschermd onroerend goed

Voor elk beschermd onroerend goed geldt het actief en passief behoudsbeginsel. Dit betekent dat de zakelijkrechthouders en gebruikers het beschermd goed in goede staat moeten houden door de nodige instandhoudings-, beveiligings-, beheers-, herstellings- en onderhoudswerken uit te voeren en dat het verboden is om een beschermd onroerend goed te ontsieren, te beschadigen, te vernielen of de erfgoedwaarden ervan aan te tasten. Het betekent ook dat een zakelijkrechthouder en gebruiker verplicht is het beschermd onroerend goed als een goed huisvader te beheren en het dus niet te verwaarlozen. Alle voorschriften voor de instandhouding en het onderhoud van het beschermd onroerend goed die van toepassing zijn op het beschermd goed zijn opgenomen in artikel 4 van het beschermingsbesluit.

In het Onroerenderfgoeddecreet en Onroerenderfgoedbesluit zijn een aantal algemene voorschriften voor de instandhouding en het onderhoud van beschermd onroerend erfgoed opgenomen. Deze worden hier overgenomen, en bijkomend gespecificeerd voor houtig erfgoed:

- het goed als een goede huisvader beheren en de nodige voorzorgsmaatregelen nemen tegen schade ten gevolge van brand, blikseminslag, diefstal, vandalisme, wind of water;
- de toestand van het goed regelmatig controleren. Specifiek voor houtig erfgoed betekent dit de fysische toestand van de bomen en hagen en hun standplaats regelmatig controleren;
- regulier onderhoud uitoefenen. Specifiek voor houtig erfgoed heeft dit zowel betrekking op de beplanting als op de standplaats ervan;
- onmiddellijk passende consolidatie- en beveiligingsmaatregelen nemen in geval van nood.

3.3. Toelatingsplichtige handelingen voor het beschermd onroerend goed

Voor sommige werken aan het beschermd onroerend goed moet een toelating worden gevraagd. Sommige werken kunnen namelijk een negatief effect hebben op de erfgoedwaarden. Voor alle werken die stedenbouwkundig vergunningsplichtig zijn, of waarvoor een omgevingsvergunning, milieuvergunning of natuurvergunning nodig is, vraagt de vergunningverlenende overheid advies aan het agentschap Onroerend Erfgoed van de Vlaamse overheid.

Beschermingsdossier: Wederopbouwhoeve 'De Pollepel' met cichorei- en tabaksast, en Britse schuilplaats - monument

Voor een aantal werken die niet vergunningsplichtig zijn, moeten de zakelijkrechthouders en gebruikers, voorafgaand aan de uitvoering van de werken, toelating vragen aan het agentschap Onroerend Erfgoed of aan de erkende onroerenderfgoedgemeente. Een overzicht van alle erkende onroerenderfgoedgemeenten is te vinden op www.onroerenderfgoed.be.

De werken waarvoor u toelating moet vragen zijn opgesomd in artikel 5 van het beschermingsbesluit.

4. BRONNEN

Niet uitgegeven bronnen

Brugge, Kadasterarchief (KA):

- 207 mutatieschetsen en bijhorende staten

Brussel, Algemeen Rijksarchief (ARA):

- Archief van de Dienst der Verwoeste Gewesten, 6031.
- Archief van de Dienst der Verwoeste Gewesten, 9906.

Ieper, Kenniscentrum In Flanders Fields Museum (IFFM), digitale raadpleging luchtfoto's:

- Bayerische Hauptstaatsarchiv,
- Imperial War Museum,
- Australian War Memorial.

Ieper, Stadsarchief (SA), via collectie.ieper.be:

- O1/2N/0418: pachtbrieven van de hofstede De Pollepel te Zillebeke, behorend aan het Sint-Jansgodshuis.
- KAS16/A/8 (processen kasselrij Ieper): figuratieve kaart van de "vergroting van de inondatie buiten de Mesenpoort" (1722).
- C08_465, C08_462 (Kaarten en plannen): handgetekende kaarten van Ieper naar aanleiding van beleg en inname van Ieper (1744), in opdracht van Louis XIV.
- O1/2N/0422: opgave van de inkomsten voortspruitend uit de verpachting van de hofsteden De Pollepel en Ter Caent te Zillebeke (1780-1790).
- O1/2G/0266: Figuratieve kaart met opgave van de verschillende percelen van de hofstede De Pollepel behorend aan het Sint-Jansgodshuis en gelegen te Zillebeke (1790).
- CBG_L_015: landboek van de eigendommen gelegen te Zandvoorde-Zillebeke (einde 19de eeuw tot wederopbouwperiode).

Archiefinventarissen

NOTEBAERT A., NEUMANN C. & VANDEN EYNDE W. 1995: *Inventaris van het archief van de Dienst der Verwoeste Gewesten, Algemeen Rijksarchief. Toegangen in beperkte oplage 270*, Brussel.

Werken

BECUWE F. 1983: *Het gewicht van de oorlog in de Kasselrij Veurne 1680-1780* (onuitgegeven licentiaatsverhandeling Rijksuniversiteit Gent).

BECUWE F. 2016: *Tel orge, tel malt. Klein- en grootmouterijen in Vlaanderen (1850-1950)*, Brussel - Gent, Onroerend Erfgoed - Mens & Cultuur Uitgevers, Relicta Monografieën 10.

BECUWE F. 2017: *'t Bruyne Kruid. Het erfgoed van de tabaksnijverheid in Vlaanderen (ca. 1850 - ca. 1970)*, Brussel, Agentschap Onroerend Erfgoed, onderzoeksrapport.

BECUWE F. S.D.: *Geen zuivere koffie. Het erfgoed van de cichoreinijverheid in Vlaanderen (ca. 1800 - ca. 1950)*, Brussel, agentschap Onroerend Erfgoed, onderzoeksrapport (in voorbereiding).

Beschermingsdossier: Wederopbouwhoeve 'De Pollepel' met cichorei- en tabaksast, en Britse schuilplaats - monument

- BLANCHAERT H. 2008-2009: *Historische GIS. Casus: de 17de/18de eeuwse verdedigingslinie tussen Ieper en Komen, twee delen* (masterproef Universiteit Gent).
- COMYN G. S.D.: *Zillebeke. 1919-1920-1921: Personen teruggekeerd naar Zillebeke na de oorlog 1914-1918*, Ieper, Stadsarchief.
- DECOODT H. 2009: *Britse militaire begraafplaatsen in Vlaanderen, criterionota horend bij de beschermingsdossiers*, Brussel, Agentschap Onroerend Erfgoed.
- DE FLOU K. 1914-1938: *Woordenboek der Toponymie van Westelijk Vlaanderen, Vlaamsch Artesië, het Land van den Hoek, de graafschappen Guines en Boulogne en een gedeelte van het graafschap Ponthieu*, 18 delen, Gent – Brugge.
- DELEPIERE A.-M., HUYS M. & LION M. 1987: *Inventaris van het cultuurbezit in België, Architectuur, Provincie West-Vlaanderen, Arrondissement Ieper, Kanton Ieper, Bouwen door de eeuwen heen in Vlaanderen*, 11N1, Brussel – Turnhout, Vlaamse Overheid.
- DEWILDE M., ERVYNCK A. & WIELEMANS A. (eds.) 1998: *Ypres and the Medieval Cloth Industry in Flanders, Archeologie in Vlaanderen Monografie, Archeologische en historische bijdragen*, 2, Zellik, Instituut voor het Archeologisch Patrimonium.
- LE POIVRE P. 1585-1622: *Recueil de plans de villes et de châteaux, de fortifications et de batailles, de cartes topographiques et géographiques, se rapportant aux règnes de Charles-Quint, de Philippe II et d'Albert et Isabelle, 1585-1622*, S.L (<https://opac.kbr.be>; <https://uurl.kbr.be/1044562>).
- LESCOUHIER D. 1932: *Schets der parochie Zillebeke*, S.L.
- MUS O. 1979: *O.C.M.W. Ieper – Patrimonium. Lijst van de hoevebenamingen*, Ieper, Stadsarchief.
- MUS O., CONSTANDT H. & MASURE D. 1992: *Monumenten 'be, leven - Omtrent de vestingstad Ieper*, Brussel, Koning Boudewijnstichting en Gemeentekrediet.
- OLDHAM P. 2014: *Pill Boxes on the Western Front. A guide to the design, construction and use of concrete pill boxes 1914-1918*, Barnsley.
- OPSOMMER R., GOUDESEUNE K. & VERLINDE E. 2011: *Ieper in stukken – Op 't perron – Trein en tram in Ieper*, Ieper, Stadsarchief.
- OPSOMMER R. 2013: *Ieper en de Frans-Belgische grens (17de-18de eeuw). 300 jaar vredesverdragen van Utrecht en Rastat*, Ieper, Stadsarchief.
- REED P. 1999: *Battleground Europe, Walking the Salient*, Barnsley.
- RONSE A. & RAISON T. 1918: *Fermes-types et constructions rurales en West-Flandre*, Brugge, Charles Beyaert, 2 delen.
- RONSE A. & RAISON T. 1918b: *Landelijke bouwingen - algemene raadgevingen - Ontwerp tot het opbouwen van eene Kleine Hofstede - Mekanieke toepassingen*, Brugge (kortere samenvatting in het Nederlands Ronse & Raison 1918).
- ROOMS E. 2007: *Lodewijk XIV en de Lage Landen*, Leuven, Davidsfonds.
- STICHELBAUT B. & CHIELENS P. 2013: *De oorlog vanuit de lucht: 1914-1918: het front in België*, Brussel, Mercatorfonds.
- STUBBE L. 2019: *Elf eeuwen Ieper - De negen levens van een stad*, Ieper.
- VANDEMAELE J. & COUDRON G. 1974: *Zillebeke, verdoken dorp in de glooiingen van de natuur*, Zillebeke.
- VAN DER SIJS N. 2001: *Chronologisch woordenboek: de ouderdom en herkomst van onze woorden en betekenissen*, Amsterdam.
- VAN IMPE E. & ANSEEUW A. 2010: *Het Gekwetste Gewest - Archieven van de wederopbouwarchitectuur in de Westhoek, Bibliotheek- & archiefgids*, 86, 1, 2-8.
- VANROLLEGHEM A. 2006: *Ieper à la carte. De Ieperse vestingen in kaart gebracht*, Ieper.
- VANSUYT M. & VAN DEN BOGAERT M. 2000-2002: *De militaire begraafplaatsen van WO I in Vlaanderen*, deel 1, Erpe.

5. BIJLAGEN BIJ HET INHOUDELIJK DOSSIER

5.1. Omgevingsplan

5.2. Fotobijlage

De fotobijlage bij het ministerieel besluit bevat alle relevante foto's voor dit dossier. Er is geen afzonderlijke fotobijlage bij het dossier gevoegd.

5.3. Documentatie

5.4. Criterianota

5.5. Historische nota

De historische nota wordt vervangen door een verwijzing naar het gepubliceerde onderzoeksrapport *Tooverwerk. De wederopbouw van hoeves in de Verwoeste Gewesten van West-Vlaanderen*. Dit is een verdere uitwerking van de historische nota.

<https://oar.onroenderfgoed.be/item/5698>